

گونه‌شناسی اختلافات مرزی در قاره آفریقا

مجید رسولی^{*۱}

۱- استادیار گروه ژئوپلیتیک مرکز مطالعات آفریقا، دانشگاه تربیت مدرس، تهران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۴/۱۱

چکیده

مرز نشان دهنده منافع اصلی امنیت کشورها و تعیین کننده وسعت منطقه جغرافیایی یک کشور است. با توجه به اینکه قاره آفریقا سالیان طولانی مستعمره قدرتهای فراقاره‌ای بود؛ لذا بیشتر مرزهای کشورها در این قاره به صورت استعماری و توسط دولت‌های اروپایی در راستای تأمین منافع و اهداف ملی‌شان ترسیم شده است. همین امر موجب شده تا پس از استعمار زدایی و استقلال یافتن کشورهای آفریقایی، مرزها یکی از مهمترین منابع تنش میان آنها باشند. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از نرم افزار Super Decision به دنبال پاسخگویی به این سؤالات است که مهم‌ترین اختلافات در قاره آفریقا کدامها هستند؟ وزن هر یک از این شاخص‌ها به چه میزان است؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مرزها در این منطقه شامل سه گروه اختلافات مرزی (اختلافات سرزمینی، اختلافات مرزی، اختلاف بر سر منابع مشترک، اختلافات مرزهای هویتی ادراکی)، عوامل تشدید کننده اختلافات مرزی (رهبری ناکارآمد، ناکارآمدی نهادهای بین-المللی و منطقه‌ای، بی‌ثباتی سیاسی، مسائل زیست محیطی، ژئواکونومیک و...) و عوامل کاهنده اختلافات مرزی (تعهد به همکاری در قالب سازمان قاره‌ای مشترک (اتحادیه آفریقایی)، همکاری‌های منطقه‌ای در قالب سازمان‌های منطقه‌ای، تکامل مرز و سن مرز) هستند. در بحث اختلافات مرزی موضوع استعمار و در بحث عوامل تشدید کننده اختلافات موقعیت ژئواکونومیک منطقه دارای نقش پررنگ‌تری در قاره آفریقا می‌باشد. در ارتباط با عوامل کاهنده اختلافات تکامل مرز از اهمیت بیشتری برخوردار است و این موضوع

* Email: m.rasouli@modares.ac.ir

نشان دهنده این است که مرزها در قاره آفریقا با توجه به سن کم در زمان ترسیم از سوی قدرت‌های فرامنطقه‌ای اگر در مسیر تکامل و پختگی قرار گیرند، می‌تواند از عوامل کاهنده اختلافات محسوب گردد. بنابراین می‌توان به خوبی مشاهده کرد که اختلافات مرزی در این قاره به صورت بسیار پیچیده‌ای درآمده است و تقریباً حل و فصل آن نیازمند مکانیزم‌های بین‌المللی قدرتمندی در این ارتباط می‌باشد تا بتواند از حجم تنش‌ها و بروز درگیری‌های مسلحانه در منطقه جلوگیری نماید. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اختلافات مرزی در قاره آفریقا ثمره دوره استعمار است و در مرحله اولیه تکامل مرز یعنی تعیین حدود مرزی متوقف شده است؛ بنابراین جهت حل و فصل اختلافات مرزی و تعیین نقاط مرزی نیازمند تدوین و تصویب قوانین مرزی در سطح منطقه‌ای از طریق ایجاد مکانیزم‌های حل اختلافات در سطح قاره آفریقا هستیم.

واژگان کلیدی: گونه شناسی، اختلافات مرزی، آفریقا، تکامل مرز.

مقدمه

فضای سیاسی بین‌المللی با مرزهای مورد اختلافات لکه دار شده است به گونه‌ای که این مرزها توانسته‌اند موجب اختلافات گسترده‌ای در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و از سویی دیگر سبب ایجاد درگیری‌های مسلحانه شوند. توانایی فعلی ما در توضیح دلیل و چرایی اختلافات مرزی به شدت محدود است. اما، بسیاری از تحلیلگران اینگونه فرض می‌کنند که درگیری‌ها در بین کشورهای مجاور تقریباً امری اجتناب‌ناپذیر است. وجود اختلافات مرزی بین کشورها در نگاه اول مبین این نکته است که مرزها از اهمیت سیاسی و اقتصادی برخوردار هستند و جزئی از عناصر تشکیل دهنده ژئوپلیتیک سنتی محسوب می‌گردند. استار بیان می‌کند که مرزهای استعماری پتانسیل بیشتری برای تبدیل شدن به جنگ در یک منطقه را دارا هستند. (Mandel, 1980: 431) در این بین، تاریخ قاره آفریقا با اختلافات مرزی گره خورده است. این اختلافات اغلب در امتداد مرز دو کشور اتفاق می‌افتد و بسیاری از مناطق دیگر را درگیر می‌کند. (Sone, 2017: 6) بیشتر این اختلافات را می‌توان از بعد استعمارزدایی در این قاره مشاهده نمود که هر یک از کشورها مشتاق تعیین مرزبندی‌های جدید منطبق با اهداف و منافع خود بودند. (Aladi, 2002: 43) می‌توان به خوبی این امر را مشاهده کرد که بسیاری از اختلافات موجود ناشی از ایجاد مرزهای مصنوعی، نفوذ

پذیر و تحمیل شده از سوی کشورهای استعمارگر (Sama, 2005: 106) تعطل دولت‌ها پس از استقلال جهت اصلاح خطاهای قدرت‌های استعمارگر در تعیین مرزبندی، مدیریت ضعیف مرزی، افزایش جمعیت و منابع مشترک مرزی بوده است. (Kamazima, 2017: 41) موضوع اختلافات مرزی در قاره آفریقا مورد توجه بسیاری از صاحب نظران علوم مختلف بوده است؛ زیرا این قاره را با توجه به وفور مشکلات دیگر به محلی با پتانسیل بالا جهت اختلافات و درگیری‌ها تبدیل نموده است. (Light, 1984) برخی از مرزهای قاره آفریقا به صورت متخلخل در منطقه دریاچه‌های بزرگ، غرب آفریقا و شاخ آفریقا وجود دارند که این عامل سبب افزایش درگیری‌های درون‌کشوری و برون‌کشوری شده است که ناشی از اجباری بودن ترسیم مرزها و تحمیل مرزهای مصنوعی از گذشته تاکنون است. بنابراین آنچه در این پژوهش مورد بررسی و توجه قرار دارد این است که مهم‌ترین دلیل بروز اختلافات مرزی در این قاره کدام‌ها می‌باشند. با توجه به اینکه رقابت‌های درون مرزی در دولت‌ها وجود دارد، از این طریق استفاده از مرزهای بین‌المللی در راستای رسیدن به اهداف و منافع ملی کشورها می‌تواند تا حدودی به عنوان منبعی قدرتمند برای کشورهای تازه استقلال یافته محسوب گردد.

۲- مبانی نظری تحقیق

۲-۱- اختلافات مرزی

مرز به معنای خاتمه قانونی قلمرو یک دولت یا واحد سیاسی و شروع یک قلمرو دیگر است که دولت‌ها در آن صلاحیت خود را اعمال می‌نمایند؛ (Asiwaju, 1992) اما در مفهوم‌پردازی نوین، «مرز شروع قانونی قلمرو یک واحد سیاسی مستقل و خط پیوند آن با دیگر واحدهای سیاسی مستقل می‌باشد.» در این تعریف جدید مرزها دیگر خط پایان حاکمیت و یا خط جداکننده دو کشور تلقی نمی‌شوند؛ بلکه خط شروع حاکمیت و خط پیوند دهنده هستند. زیرا جهان کنونی جهان همکاری‌ها و پیوندهای شبکه‌ای است. در حقوق بین‌الملل مرز مرتبط با مالکیت قلمرو است؛ زیرا حاکمیت بر زمین و عوامل تشکیل دهنده آن را از سوی دولت‌ها تعریف می‌کند. (Sumner, 2004: 1185) اصطلاح عام «اختلافات مرزی» چهار نوع متفاوت از اختلافات مرزی میان کشورها را در بر می‌گیرد. اولین نوع این اختلافات، اختلافات قلمروخواهی^۱ است که در نتیجه علاقمندی هر کشور به تصاحب

---

1. Territorial boundary disputes

بخشی از سرزمین‌های مرزی کشور همسایه ایجاد می‌شود. نوع دوم به مشخص کردن جای دقیق مرز مربوط می‌شود و بیشتر به دلیل عدم توافق در تعبیر اصطلاحات به کار رفته در تعریف مرز در مراحل واگذاری، تعیین حدود یا علامت‌گذاری^۱ به وجود می‌آید و به اختلافات مرزی - موقعیتی^۲ موسوم است. دسته سوم از اختلافات مرزی که به اختلافات مرزی کارکردی^۳ موسوم است، به کارکردها و نقش‌های حکومت در مرز مربوط می‌شود. این اختلافات زمانی بروز می‌کند که یکی از طرفین در تقویت سلطه خود بر عبور و مرور از طریق مرز، بیش از حد فعال و یا بیش از حد منفعل است. آخرین نوع اختلافات مرزی، یعنی اختلافات مربوط به بهره‌برداری منابع^۴، به استفاده از منابعی باز می‌گردد که در مسیر مرز قرار دارند، مانند رودخانه‌ها، معادن ذغال سنگ یا ذخایر نفت و گاز. (ربیعی و جان پرور، ۱۳۹۰: ۶۱-۶۰) اختلافات مرزی غالباً با انگیزه ژئواستراتژیک ایجاد می‌گردد و نگرانی‌های اقتصادی آنها را تشدید می‌نماید. در واقع اختلافات مرزی نشان‌دهنده تضاد اساسی سیاسی - مرزی است. در ارتباط با اختلافات مرزی در قاره آفریقا می‌توان گفت که شاه^۵ (۲۰۱۰) استدلال نموده است که استعمار دارای تأثیرات وسیعی در ایجاد مرزهای بین‌کشوری داشته است که این امر سبب بروز اختلافات مرزی در طولانی مدت شده است. پرسکات و تریزگر^۶ (۲۰۰۸) نیز چنین استدلال کرده‌اند که مرز در آفریقا به صورت برجسته‌ای به عنوان یک مؤلفه تنش‌زا بین کشورها مطرح می‌گردد؛ زیرا کشورها دارای اطلاعات محدودی در مورد ساکنان مرزی و موقعیت جغرافیایی این مناطق هستند. زوتو^۷ (۲۰۱۳) ادعا کرده است که اسناد مرتبط با اختلافات تانزانیا - مالاوی وجود دارد که نشان دهنده دخالت آلمانی‌ها در سال ۱۹۸۰ در پیمان هلیگولند^۸ در ایجاد عمدی مرزهای تنش‌زا در بین این دو کشور بوده است. (Zotto, 2013: 39) تعیین مرزها در دوران استعمار و با اهداف استعماری در آفریقا انجام شد. پس از مرحله استعمارزدایی و استقلال کشورهای آفریقایی، سازمان وحدت آفریقا شکل گرفت. این سازمان برای ممانعت از درگیر شدن کشورها با یکدیگر بر سر اختلافات مرزی، وضعیت موجود مرزهای استعماری را به رسمیت

-
1. Allocation, delimitation or demarcation
  2. Positional boundary disputes
  3. Functional boundary disputes
  4. Resource development dispute
  5. Shah
  6. Prescott and Triggs
  7. Zotto
  8. Heligoland Treaty

شناخت و کشورهای عضو نیز تلویحاً این امر را پذیرفتند؛ اما عدم طی کردن تکامل مرز در آفریقا موجب بروز اختلافات جدی میان کشورهای این آفریقا شد.

۲-۲- تکامل مرز و مراحل تکامل مرز

۱-۲-۲- تکامل خطوط مرزی از نظر گلاسنر

گلاسنر اعتقاد دارد که مرزها براساس مراحل زیر شکل می‌گیرند:

مرحله اول (Deilimitation): در این مرحله به توصیف مکان و ناحیه‌ای که مرز در آن ایجاد می‌شود می‌پردازد و در این توصیف موقعیت مرز با دقت احتمالی تعیین و درباره مکان تقریبی مرز موافقت بین دو کشور صورت می‌گیرد. در این مرحله هر قدر توضیح و توصیف مفصل‌تری از ناحیه و محل مرز انجام گیرد، احتمال برخورد در آینده کمتر می‌شود.

مرحله دوم (Demarcation): تحدید حدود مرز بر روی زمین است. در این مرحله که از معاهده‌ها و اسناد نقشه‌برداری موجود استفاده و روش‌های گوناگونی به‌کاربرده می‌شود. ممکن است خط کم‌عمق دریاچه‌ها، سنگ‌چین‌های سازه‌های بتنی و ... به کار روند.

مرحله سوم (Maintenance): این مرحله آخرین مرحله از مرحله اجرایی هست. این مرحله اتخاذ روش‌های منظمی برای حفاظت از علائم مرزی است. (Glassner, 1992 : 75)

۲-۲-۲- تکامل خطوط مرزی از نظر لاپرادل^۱

از نظر لاپرادل تکامل مرز شامل مراحل زیر است:

۱. مرحله موافقت: در این مرحله منطقه از نظر سیاسی تقسیم شده و شکل عمومی کشورها به وجود می‌آیند. در این مرحله پدیده‌های مشخص جغرافیایی مثل کوه، رود و یا خطوط مدارات و نصف النهارها به وسیله خطوط مستقیم به یکدیگر متصل می‌شود. در واقع در این مرحله بر سر مکان تقریبی مرز کشورها به تفاهم می‌رسند.

۲. مرحله تحدید حدود: در این مرحله، مواضع خاص برای مرزها انتخاب و نقشه‌برداری می‌شود و این مستلزم دارا بودن اطلاعات دقیق جغرافیایی از منطقه‌ای است که در مرحله اول در دسترس نیست.

---

1. Lapradell

۳. مرحله علامت‌گذاری: مرحله نهایی تکمیل یک مرز، مرحله علامت‌گذاری است. در این مرحله باید مسیر مرز را با وسایل مختلف، مثل میله، نرده و ... بر روی زمین علامت‌گذاری کرد. (محمد پور، ۱۳۸۱: ۴۹)

۳-۲-۲- مراحل تکامل مرز از نظر مارتین پرات

مارتین پرات معتقد است امروزه با بررسی‌های صورت گرفته در واحد پژوهشی مرزهای بین‌المللی دانشگاه دورهام، نگرستن به مرزها از طریق مدل‌های گذشته با توجه به اینکه این مدل‌ها دارای محدودیت‌هایی هستند، درست نیست. برای این منظور در دانشگاه دورهام روی این مدل جهت بهبود آن کار کرده است. اولاً، تخصیص سرزمین امروزه نادر است؛ اگرچه، هنوز در برخی زمان‌ها در پایان اختلافات در کشور مشاجره‌کننده روی اصولی برای تقسیم سرزمین قبل از توافق روی خط، موافقت می‌کنند. به‌علاوه، سیاستمداران و حقوق‌دانان مرزها را با پایان توافق و علامت‌گذاری روی زمین مورد ملاحظه قرار می‌دهند. اما تحدید حدود و علامت‌گذاری در واقع فقط شروع فرآیند تکامل مرز است، مهم این است که آیا این استقرار موفقیت‌آمیز بوده است یا نه. مدیریت مرز وظیفه پیچیده‌ای است و بحث‌ها و چالش‌های روبه‌رشدی در زمینه تلاش برای برقراری تعادل میان اهداف ظاهراً متضاد، بیشترین دسترسی به کالاهای مرغوب، مردم و ایده‌ها وجود دارد. مادامی‌که در همان زمان امنیت کشورها حفظ شود. همچنین افزایش مسائل مدیریتی مرتبط با منابع طبیعی، سازمان‌های مناطق مرزی و محافظت اکوسیستم‌های فرامرزی وجود دارد. هر استراتژی تکامل مرزی امروزه نیازمند توجه به چنین مسائلی در داخل کشور است. (Pratt, 2009:10).

۴-۲-۲- تکامل خطوط مرزی از نظر دکتر دره میرحیدر

وی ضمن در نظر گرفتن مراحل سه‌گانه بالا بیان می‌کند باید توجه داشت که، مرزها در برخی از مناطق حساس یا جایی که جمعیت متراکم وجود دارد، با ساختن حصار در امتداد مرز از عبور و مرور غیرمجاز جلوگیری می‌کنند. این قبیل مرزهای حساس باید به‌طور منظم نگهداری شده و مورد بازرسی قرار گیرند تا کارایی آن‌ها حفظ شود. به این دلیل برخی جغرافیدانان مرحله چهارمی هم برای تکامل مرز در نظر می‌گیرند و آن را «اداره مؤثر مرز» یا «مدیریت مرز» می‌نامند. بر این اساس، مدیریت مرزها در جهت جامه عمل پوشاندن به نقش خط مرز، یعنی کنترل کردن ارتباط میان

ملت‌ها که بلافاصله بعد یا هم‌زمان با جدا کردن قلمرو سرزمین دو کشور مجاور از یکدیگر اتفاق می‌افتد از طریق نقش اصلی خط مرز به‌عنوان ایجاد مانع بر سر هرگونه تردد انسان، کالا و افکار که ادامه کار پس از تثبیت مرزهای بین‌المللی تکامل مرزها است، صورت می‌گیرد. (میرحیدر، ۱۳۸۰: ۱۶۴)

۵-۲-۲- مراحل تکامل مرز از نظر محمدرضا حافظ نیا و محسن جان‌پرور

در این الگو این اعتقاد وجود دارد که، مراحل تکامل مرز به‌صورت روند بیان‌شده از سوی لاپرادل و گلاسندر است و همچنین مرحله اداره مؤثر مرز با مدیریت مرزهای دکتر میرحیدر نیز در مورد آن در نظر گرفته شده است. با این تفاوت که مفهوم مدیریت مرز که در دیدگاه دکتر میرحیدر وجود دارد، بیشتر تأکید بر کنترل و نگهداری از مرزها در قالب نقش و کارکرد کنترلی مرزها دارد که این موضوع سبب می‌شود که مفهوم اصلی مدیریت مرز که در دهه‌های اخیر با توسعه و پیشرفت جوامع بشری صورت گرفته و زمینه وابستگی کشورها و جوامع را به یکدیگر فراهم آورده است، بیان نشود. مفهوم مدیریت مرزها فراتر از کنترل و نگهداری از مرزها هست. بر این مبنای، این مرحله چهارمی که به‌عنوان مدیریت مرز از آن نام‌برده شده است و بیشتر به جنبه‌های کنترلی مرزها تأکید دارد نه مدیریت کردن آن. بر این اساس این مرحله را «حفاظت و نگهداری» از مرز باید نام داد و مرحله بعدی یعنی مرحله پنجم تکامل مرزها که همراه با گسترش همکاری‌های دوجانبه و وابستگی‌های دو همسایه به یکدیگر، استفاده بهینه از منابع مشترک مرزی و .... هست و با توسعه جهانی شدن‌ها و ارتباطات و وابستگی رو به گسترش کشورها به یکدیگر توسعه‌یافته است را «مدیریت مرز» نامید. البته نکته مهمی در زمینه مدیریت مرزها وجود دارد که باید ذکر کرد و آن این است که در روند تکامل مرزها از مرحله اول یعنی موافقت تا مرحله چهارم یعنی حفظ و نگهداری هر مرحله با توسعه و تکامل به‌نوعی جایگزین مرحله قبل می‌شود؛ اما چیزی که مرحله پنجم را از سایر مراحل متفاوت می‌سازد این است که مدیریت مرز از مرحله اول یعنی موافقت به‌صورت در سایه وجود داشته و با تکامل مرز، روند تکاملی پیدا کرده تا اینکه به‌صورت یک مرحله تکامل‌یافته جانشین مرحله چهارم می‌شود.

۳-۲- مرزهای قاره آفریقا

تشکیل مرزها در قاره آفریقا با اهداف استعماری و نامناسب صورت گرفته است. مرزهای فعلی این قاره شاهکار قدرت‌های استعماری مانند بلژیک، آلمان، انگلیس، بریتانیا و پرتغال بوده است که هدف اصلی آنان تقویت منافع استعمارگر متروپل بود. به گفته پوسنر (۲۰۰۶) مرزهای آفریقا نشان می‌دهند که در حدود ۴۴ درصد از آنها بر اساس نصف النهار یا خطوط موازی ترسیم شده است و ۳۰ درصد از طریق خطوط مستقیم و بدون در نظر گرفتن شرایط اجتماعی و فرهنگی مردم این قاره ترسیم شده است. آسیجوا (۱۹۸۵) بیان می‌کند که ۱۰۴ مرز بین‌المللی در آفریقا طی سال‌های ۱۹۸۴ تا ۱۹۸۵ ترسیم شده است و در حدود ۱۷۷ منطقه و گروه فرهنگی را از یکدیگر جدا کرده است. (Asiwaju, 1984: 3) در آفریقا مرزها در طی سال‌های طولانی تحت تأثیر یک جنبه اساسی از دیالکتیک دولت سازی و یا تغییر دولت‌ها قرار گرفته است. تحمیل سیستم مرزی استعماری در آفریقا سبب ایجاد مرزهای مصنوعی در این قاره و همچنین سوء استفاده سیاست مرزی توسط نخبگان سیاسی در بسیاری از کشورهای آفریقایی شده است. مرزها در آفریقا نشان دهنده و منعکس کننده سازش‌های استعماری و همچنین پس از استعمار جهت تثبیت سکونت انسانی در درون فضاها سرزمینی و محدود نمودن قدرت بیرونی کشورها بوده است. (Okoli, 2019: 96) به عبارتی دیگر مرزهای آفریقا از نوع استعماری محسوب می‌گردند. به عنوان مثال مرزهای بین تانزانیا و اوگاندا نشان دهنده و منعکس کننده تلاش بریتانیا جهت دستیابی به منابع معدنی این کشورها بوده است. در کنفرانس بروکسل زمانی که نوبت به تعیین مرز در سرزمین‌های آفریقایی رسید مدیران استعماری در کنگو و اوگاندا به راحتی قادر به ردیابی نصف النهار بر روی زمین نبودند. بنابراین در اوگاندا به مدت شش سال رونزوری به عنوان حد غربی از سوی بلژیک تعیین گردید. (Okumu, 2010: 283) نخست وزیر بریتانیا در زمان لرد سالیسوری بیان کرد که ما درگیر ترسیم مرزها بر روی نقشه‌های قاره آفریقا شده‌ایم. ما کوه‌ها، رودخانه‌ها و دریاچه‌ها را به یکدیگر هدیه داده‌ایم و تنها اختلاف نظر جزئی در زمینه طراحی مرزهای مصنوعی بین ما و صاحب‌نظران آفریقایی وجود دارد. آسیجوا (۱۹۸۵) بیان می‌کند که این نوع مطالعات با خود نوعی تئوری توطئه را جهت نشانه گذاری مرزهای آفریقا با خود به همراه داشته است. دلایل بسیاری وجود دارد که مرزها در این قاره به صورت دلخواه ترسیم شده‌اند: نخست: اروپایی‌ها از شرایط محلی اطلاعات محدودی داشتند و مایل نبودند تا منتظر بمانند. دوم: اروپایی‌ها مرزهای کشورها را

بنابر آینده نگری ترسیم نمودند. به عنوان مثال جمهوری دموکراتیک کنگو که با ایالت آزاد کنگو مطابق دارد منطقه ای بسیار بزرگ طراحی شد. فقط به این دلیل که قرار بر این بود تا به عنوان یک منطقه تجارت آزاد تحت مستعمره بلژیک قرار داشته باشد. سوم: امکان بازگشت استعمارگر در آینده، چهارم: قدرت‌های اروپایی تکه‌هایی از زمین را مبادله کردند که هیچ تصویری از ارزش آنها نداشتند. یک مورد که مصداق قابل توجهی بر این امر است الحاق کاتانگا توسط دولت کنگو بود که بعداً به این نتیجه رسید ثروتمندترین و مهم‌ترین استان این کشور است. لئوپولد (پادشاه وقت بلژیک) درخواست کرد تا در نهایت کاتانگا را در ازای منطقه نیاری-کوئیلو^۱ که فرانسوی‌ها بر استعمار و مالکیت آن اصرار داشتند مبادله نماید. و در نهایت یک توافق ضمنی بین اروپایی‌ها وجود داشت که قومیت‌ها می‌توانند آزادانه در مرزهای استعماری حرکت کنند. (Michalopoulos, 2011: 15).

شکل ۱: مرزهای استعماری قاره آفریقا

1. Niari-Kwilu

۳-۳- پیشینه تحقیق

در این بخش از مقاله به بررسی کوتاهی از مقالات و تحقیقات مرتبط با موضوع اختلافات مرزی در قاره آفریقا پرداخته شده است:

اوکومو^۱ (۲۰۱۰) در مقاله‌ای بیان می‌کند که به دلیل کشف ثروت طبیعی در مناطق مرزی، احتمال اختلافات بین دولتی در شرق آفریقا وجود دارد. وی پس از ارائه یک نمای کلی از وضعیت کنونی مرزهای شرق آفریقا، مقاله اشاره می‌کند که تشدید اختلافات منابع فرامرزی ناشی از اشتباهات مرزبندی استعماری، مرزهای نامشخص، مدیریت ضعیف یا فقدان مرزبندی درست، حکمرانی ضعیف و پراکندگی جمعیت علاوه بر استفاده از تعدادی از مطالعات موردی برای زمینه‌سازی درگیری‌های منابع فرامرزی است. این مقاله با توصیه به ایجاد یک مکانیسم منطقه‌ای برای رسیدگی به اختلافات مرزی و یک چارچوب منطقه‌ای برای مدیریت و اشتراک منابع فرامرزی ارائه می‌دهد. مونگ سانگ^۲ (۲۰۱۷) بیان می‌کند بسیاری از محققان بر نقش استعمار در ایجاد اختلافات مرزی بین ایالتی در آفریقا تمرکز کرده‌اند. علاوه بر موضوع استعمار، این مقاله به دنبال بررسی عوامل دیگری است که به اختلافات مرزی بین ایالتی در آفریقا دامن می‌زند و تعیین می‌کند که چگونه می‌توان اختلافات را به طور مؤثر حل کرد. در دهه‌های اخیر، آفریقا تحت تنش بوده و هنوز هم در حال تجربه مناقشات مرزی بین‌دولتی متعددی است که پیامدهای جدی برای کشورهای متخاصم دارد. برخی از اختلافات حل شده است، اما نقض حقوق بشر و بی‌ثباتی همچنان در این مناطق رخ می‌دهد. این مقاله با تجزیه و تحلیل محتوای برخی اسناد مرتبط و با استفاده از مصاحبه نشان می‌دهد که اکثر کشورهای متخاصم آفریقایی به شدت به مداخله خارجی (به‌ویژه اربابان استعماری سابق خود) در حل و فصل اختلافات خود متکی هستند. استدلال می‌شود که رهبران آفریقایی باید متعهدتر باشند و رهبری بهتری را در حل و فصل اختلافات مرزی خود نشان دهند، و آنها باید همیشه قبل از درخواست برای مداخله خارجی، از تخصص انجمن‌های آفریقایی مانند اتحادیه آفریقا (AU) استفاده کنند. پیشنهاد می‌شود که رهبران آفریقایی و اتحادیه آفریقا مشکلات آفریقایی‌ها را بهتر از هر کس دیگری درک می‌کنند، و همچنین آنها هستند که بیشتر از این اختلافات متأثر می‌شوند. بنابراین، به جای تلاش برای متوقف کردن آنها، باید تمرکز بیشتری روی پرداختن به علل اصلی

1. Okumo
2. Monge sone

اختلافات وجود داشته باشد تا از بروز مجدد آنها جلوگیری شود. راشا احمد^۱ (۲۰۲۳) بیان می‌کند پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش دیپلماسی در حل و فصل مناقشات مرزی، با استفاده از مطالعه موردی مسئله آبی، به ردیابی تحولات تاریخی پیدایش درگیری بر سر منطقه آبی و ارتباط نزدیک آن با پیدایش نفت در منطقه می‌پردازد. دلایل پیدایش این درگیری و نقش و نفوذ کشورهای همسایه به ویژه اتیوپی و مصر در این درگیری و تبدیل آن در بسیاری از درگیری لفظی به درگیری مسلحانه، سپس به نقش غرب به ویژه ایالات متحده آمریکا و تأثیر این نقش در حل مناقشه سودان و سودان جنوبی پرداخته است. اومویی^۲ (۲۰۲۳) بیان می‌کند این مطالعه میزان کمک مؤثر اصل *uti possidetis* به مدیریت تعارض در بازار مشترک آفریقای شرقی و جنوبی (COMESA) و جامعه توسعه آفریقای جنوبی (SADC) را در نظر می‌گیرد. برای جمع‌آوری داده‌ها از روش تحقیق تاریخی تطبیقی با استفاده از ادبیات استفاده شد. با توجه به این واقعیت که برخی از طرف‌های متخاصم گاهی اوقات به حق تعیین سرنوشت خود که یک قاعده حقوق بین‌الملل عرفی است، پایبند هستند، اجرای موفقیت‌آمیز دکترین *uti possidetis* در مدیریت اختلافات مرزی سرزمینی را با چالش مواجه می‌کند. زروم^۳ (۲۰۲۳) بیان می‌کند جیبوتی و اریتره از ژوئن ۲۰۰۸ زمانی که سربازان آنها در امتداد مرز جیبوتی و اریتره جنگیدند، درگیری داشتند. این درگیری حول محل مرز و حاکمیت بر جزایر استراتژیک دومیرا و مناطق مجاور رخ می‌دهد. این مقاله بر اعتبار و کاربرد سه معاهده استعماری مربوطه (از ۱۹۰۰، ۱۹۰۱ و ۱۹۳۵) که مرز را مشخص می‌کردند، تمرکز می‌کند که یکی از آنها (معاهده ۱۹۳۵) لازم‌الاجرا نشد. مسائل مربوط به تعیین مرز و حاکمیت بر جزایر مورد مناقشه و چالش‌های منحصر به فردی که ممکن است ایجاد شود، در پرتو معاهدات استعماری، رویه قضایی مربوطه دیوان بین‌المللی دادگستری و سایر اصول حقوق بین‌الملل، به ویژه *uti possidetis juris* مورد بحث قرار می‌گیرد.

۳- روش تحقیق

روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و با استفاده از تحلیل آماری از اطلاعات میدانی می‌باشد. با مراجعه به نظرات خبرگان و همچنین مطالعات کتابخانه‌ای و تجارب خارجی در زمینه قاره آفریقا نکاتی

-
1. Rasha Ahmed
  2. Omovi
  3. Zerom

استخراج و از آنها برای تبیین و بررسی شاخص‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. جامعه آماری شامل ۹ نفر از متخصصین حوزه مرز و آفریقا بودند. با توجه به محدودیت جامعه آماری از روش سرشماری جهت نمونه‌گیری بهره گرفته شد. جهت تعیین و رتبه‌بندی شاخص‌های بدست آمده از تحقیق از روش ANP که جهت تعیین ارتباطات پیچیده بین عناصر تصمیم‌گیری از طریق جایگزینی ساختار سلسله‌مراتبی با ساختار شبکه‌ای در نظر گرفته می‌شود استفاده شده است. در مدل ANP مانند فرآیند سلسله‌مراتبی از طیف مقایسه‌ای ۱-۹ استفاده می‌شود و تصمیم‌گیرندگان می‌توانند نظر خود را در مورد هر جفت از عناصر با پاسخ‌های اهمیت برابر، نسبتاً مهم‌تر، بسیار مهم‌تر و بی‌نهایت مهم بیان کنند. این ارجحیت‌های توصیفی در مرحله بعد با مقادیر عددی ۱، ۳، ۵، ۷، ۹ بیان می‌شوند و مقادیر ۲، ۴، ۶، ۸ نیز به عنوان مقادیر میانه در مقایسه بین دو قضاوت به کار می‌روند. سپس ابزار مورد استفاده در تحقیق به صورت پرسشنامه مقایسات زوجی و استفاده از جدول کمیتی در محیط نرم افزار Super Decisions می‌باشد. با توجه به اینکه در این مطالعه از روش کمیتی Super Decisions بهره گرفته شد و پس از بررسی اختلافات موجود در این قاره و طبقه‌بندی و دسته‌بندی آنها به رتبه‌بندی بر مبنای میزان اهمیت هر یک از این اختلافات پرداخته شد که نشان از این دارد مهمترین اختلافات موجود در منطقه چه مواردی هستند و چگونه می‌توان برای بهبود شرایط موجود با بررسی این عوامل گام برداشت. از این رو از این منظر تحقیق پیش رو دارای نوآوری است.

جدول ۱: مقایسات زوجی در نرم افزار Super Decisions

ارزش ترجیحی	مقایسه وضعیت نسبت به J	توضیح
۱	اهمیت برابر	دو فعالیت به یک نسبت در تحقق هدف مهم هستند
۳	نسبتاً مهمتر	تجربه نشان می‌دهد برای تحقق هدف، اهمیت A به نسبت بیشتر از J است
۵	مهم تر	تجربه نشان می‌دهد برای تحقق هدف، اهمیت A بیشتر از J است
۷	بسیار مهمتر	تجربه نشان می‌دهد برای تحقق هدف، اهمیت A خیلی بیشتر از J است
۹	بی نهایت مهمتر	اهمیت خیلی بیشتر A نسبت به J به طور قطعی به اثبات رسیده است
۲، ۴، ۶، ۸	هنگامیکه حالت‌های میانه وجود دارد	هنگامی که انتخاب بین فواصل مذکور تعیین می‌گردد

Source: Guneri, et al, 2009: 7993

۴- یافته‌های پژوهش

۴-۱- گونه‌شناسی اختلافات مرزی

در این بخش اختلافات مرزی قاره آفریقا مطالعه و در چهار نوع اصلی دسته بندی شد. اختلافات مرزی آفریقا عبارتند از: (۱) اختلافات سرزمینی، (۲) اختلافات مرزی، (۳) اختلافات بر سر منابع مشترک، (۴) اختلافات هویتی- ادراکی

۴-۱-۱- اختلافات سرزمینی

هر سرزمین از شرایط منحصر به فردی برخوردار می‌باشد که سبب ارزشمند شدن آن در عرصه ملی و منطقه‌ای می‌گردد. این شرایط منحصر به فرد شامل منابع طبیعی، بهره‌وری زمین، جمعیت می‌گردد. (Goertz and Diehl, 1992). موقعیت برجسته ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی و ... این شرایط سبب می‌شود تا یک سرزمین اهمیت بیشتری نسبت به سایر سرزمین‌ها پیدا نماید و همین عامل سبب بروز کشمکش بین دولت‌هایی که دارای مزرهای مشترک هستند می‌گردد. به نحوی که می‌توان گفت که اختلافات بر سر کنترل و مالکیت سرزمین از مهمترین عوامل معمول مناقشات و جنگ‌ها است. (کمپ و هارکاو، ۱۳۸۳: ۱۴۹) اختلافات سرزمینی اختلافات ناشی از کشور A می‌باشد که دارای ادعا بر بخشی از قلمر متعلق به کشور B است که این اعا را مطرح می‌نماید در زمان تشکیل مرزهای سرزمینی این مناطق به صورت غیراصول‌گرایانه از کشور اصلی جدا شده‌اند. (Kornprobst, 2002: 384) در این قاره شاهد یک اختلاف سرزمینی در شاخ آفریقا بین اتیوپی- اریتره و سه مورد در غرب آفریقا بین داهومی- نیجر، بورکینافاسو- غنا، بورکینافاسو- مالی هستیم. جنگ بین سومالی و اتیوپی بر سر اختلافات ارضی نشان دهنده اهمیت این موضوع بین کشورها است.

جدول ۱: اختلافات سرزمینی آفریقا

منطقه مورد اختلاف	اختلافات سرزمینی بین کشورها
منطقه کوه نیمبا	لیبریا-گینه
مرز بیابان هود، منطقه ساوانا از Djel Mael تا Queneibe	مالی-موریتانی
منطقه مسکونی Sanwi (الحاق گرای)	غنا-ساحل عاج
منطقه ای بین رودخانه های Cess و Cavally	لیبریا-ساحل عاج
منطقه Ewe-inhabited در غنا	غنا-توگو
منطقه مسکونی Yoruba داهومی	داهومی-نیجریه
جزیره لته در رودخانه نیجر	داهومی-نیجر

Agacher Strip	بورکینافاسو-مالی
Ogaden و Haud مناطق	اتیوپی-سومالی
Sultanate of Raheita	جیبوتی-اریتره
کوه‌های اطلس	الجزایر-مراکش
Sallum	مصر-لیبی
Polisario Front	مراکش-موریتانی
Hausaland	بنین-نیجر-نیجریه
Congas, banie, Cocotiers جزایر	گابن-گینه
Bir Tawil و Hala'ib Triangle	مصر-سودان
منطقه روستای Kpéaba (در نزدیکی Sipilou / Siquita)	گینه-ساحل عاج
منطقه در نزدیکی Logoba / Moyo District	سودان جنوبی-اوگاندا

۲-۱-۴- اختلافات مرزی

اختلافات مرزی اغلب بر اساس عدم توافق در تعیین دقیق یک مرز از سوی دو کشور گفته می‌شود. این عامل ممکن است بر اثر تفسیرهای مختلف از اسناد قانونی یا تغییر مرزها به صورت طبیعی و همچنین با دخالت انسان‌ها انجام گیرد. به عنوان مثال اختلافات ایران و عراق بر سر مرز اروند از نوع اول، و اختلاف ایران و افغانستان بر سر رود هیرمند، و اختلاف نیجر و نیجریه بر سر رود نیجر از نوع دوم است، البته در تقسیم‌بندی دقیق‌تر می‌توان این مسائل مرزی را به صورت ذیل آورد: دقت کم در تعیین خط مرزی؛ خط میانی در دریاچه‌های داخلی؛ عدم مشخص نمودن خطوط مرزی در بخشی از مرز مشترک؛ تعیین خط مرز به شکل غیر عادلانه و بر خلاف عرف بین‌الملل؛ وجود ابهام در تشخیص و پیاده نمودن خط مرز بین دو علامت مرزی متوالی؛ به تقسیم بندی وجود آمدن ابهام بر اثر مرور زمان و تغییرات جوی؛ منطبق بودن خط مرز با عوارض طبیعی و مصنوعی ناپایدار؛ فاصله زیاد برخی از علایم مرزی متوالی (غیر مدرنیزه بودن مرز)؛ عدم دقت لازم در نقشه‌های تهیه شده؛ عدم دقت در پیاده نموده خطوط مرزی بر روی نقشه؛ ناقص بودن و یا عدم دقت در تعیین مختصات برخی از علایم مرزی و غیره. (جان پرور، ۱۳۹۱: ۱۱۰-۱۰۶)

جدول ۲: اختلافات مرزی در آفریقا

منطقه مورد اختلاف	اختلافات مرزی بین کشورها
Basotholand	لسوتو-آفریقای جنوبی
مرز دریایی	نیجریه-گینه استوایی
۶۰۰ کیلومتر مرز	مالاوی-زامبیا

رودخانه Ntem	کامرون-گینه
مرز شمالی کنیا	کنیا-سومالی
خط Gwynne	اتیوپی-سودان
۵۰ مایل از strip نوار مایل در مرز	غنا-بورکینافاسو
مرز کامل از مالی تا داهومی	بورکینا فاسو - نیجر
منطقه مثلثی ۶۸ کیلومتری مربع در نزدیکی مرز سه گانه با توگو	بورکینافاسو-بنین
مرز در نزدیکی Chiengi، استان Lunchinda-Pweto	زیمبابوه-کنگو دمکراتیک
جزیره سندابزی	زامبیا-زیمبابوه

۳-۱-۴- اختلافات بر سر منابع مشترک

بای^۱ (۲۰۱۴)، کولی و هولفر^۲ (۱۹۹۸) و هرست^۳ (۲۰۰۲) استدلال کرده‌اند که وجود منابع طبیعی به ویژه نفت و گاز منجر به بروز و تشدید اختلافات مرزی در مناطق می‌گردد؛ زیرا کشورها در تلاش جهت بهره‌برداری از این منابع هستند. برخی از این اختلافات در قاره آفریقا را می‌توان در اختلافات بین اتیوپی-اریتره بر سر بدمین^۴ (۱۹۹۸-۲۰۰۰) و کامرون و نیجریه بر سر باکاسی^۵ (۱۹۹۴-۲۰۰۶) و همچنین درگیری‌هایی بین کنیا و اوگاندا در جزیره میگینگو^۶ مشاهده نمود. (Kenneth, 2016: 21) دریاچه ویکتوریا سرشار از منابع ماهیگیری می‌باشد. یا دریاچه آلبرت در اوگاندا از اهمیت استراتژیک برای این کشور برخوردار است. این دریاچه به اکوسیستم کشور اوگاندا و کنگو کمک بسیاری می‌کند. از آنجایی که مرز اوگاندا با کنگو منطقه‌ای بسیار غنی از انواع مواد معدنی مانند الماس، طلا، نف و گاز است اهمیت این منطقه را افزایش داده است. در طول سالیان طولانی شبه نظامیان و همچنین گروه‌های شورشی درصدد دسترسی به این منطقه بوده‌اند. یکی حوادث منجر به بروز تنش و درگیری در این منطقه را می‌توان در اکتبر سال ۲۰۰۸ مشاهده نمود که پلیس اوگاندا ۱۱ ماهیگیر کنگویی را در دریاچه آلبرت به دلیل صید غیرقانونی ماهی دستگیر نمود. از سویی دیگر انتظار می‌رود با کشف ذخایر نفتی در این دریاچه بحران و تنش‌های قابل توجهی بین دو کشور روی دهد. زیرا کشور اوگاندا عدم وجود یک دولت متمرکز در جمهوری

1. Baye
2. Collier and Hoeffler
3. Herbst
4. Badme
5. Bakassi
6. Mingingo

کنگو را به عنوان فرصتی قابل توجه برای امنیت خود می‌داند و ترجیح می‌دهد شرایط این کشور به صورت ناپایدار باشد تا قادر گردد از منابع موجود در دریاچه بهره برداری نماید. (Okumu, 2010) کولی و هوفلر (۱۹۹۸) بیان می‌کنند که شواهد تجربی نشان می‌دهد وابستگی بالایی به صادرات کالاهای اولیه در منطقه با میزان درگیری‌های مسلحانه وجود دارد. از سویی دیگر بانون و کولیر^۱ (۲۰۰۳) اظهار داشتند که کشف منابع طبیعی می‌تواند منجر به افزایش درگیری به ویژه در کشورهایی با درآمد کم گردد. آنها استدلال نمودند که وجود منابع طبیعی مشترک مرزی می‌تواند موجب ایجاد و افزایش حرکات جدایی‌طلبانه شود از جمله این موارد می‌توان به شورش‌ها در نیجریه و آنگولا اشاره نمود. (Bannon and Collier, 2003: 4) آب رود نیل یک منبع بالقوه جهت درگیری بین کشورهای دره نیل است. از زمان روی کار آمدن یک دولت سوسیالیستی در اتیوپی مصر چندین بار به اقدامات اتیوپی بر سر سدسازی‌های گسترده این کشور اعتراضاتی را مطرح نموده است. رود نیل برای کشورها از اهمیت به‌سزایی برخوردار است؛ زیرا کشاورزی بسیاری از آنان به این منبع مهم وابسته است.

جدول ۳: اختلافات بر سر منابع مشترک آفریقا

منطقه مورد اختلاف	اختلافات بر سر منابع مشترک در آفریقا
مرز از Bure تا Badme	اریتره-اتیوپی
فلات قاره	تونس-لیبی
دریاچه نیاسا	مالاوی-تانزانیا
جزیره میگینگو در دریاچه ویکتوریا	کنیا-اوگاندا
منطقه نفت خیز شبه جزیره باکاسی	کامرون-نیجریه
منابع نفتی در بیابان	مراکش-الجزایر
Aouzou strip	چاد-لیبی
دریاچه Tanganyika	زئیر-زامبیا
منطقه Heglig و Abyei	سودان-سودان جنوبی
تورکانا شهرستان در Illemi (آب و نفت)	کنیا-سودان جنوبی
جزیره Rukwanzi در دریاچه آلبرت	اوگاندا-جمهوری دموکرات کنگو
رودخانه کنگو	کنگو-جمهوری دموکرات کنگو

1. Bannon and Collier

۴-۱-۴- اختلافات هویتی-ادراکی

کارمنت^۱ (۱۹۹۴) و سازمان ملل متحد (۱۹۸۷) بیان کرده‌اند که بیش از ۱۸۰ کشور جهان دارای ترکیب قومی هستند و تعداد بسیار کمی از کشورها را می‌توان مشاهده نمود که به صورت همگن باشند. قاره آفریقا نیز دارای کشورهایی با ترکیب قومی و به عبارتی دیگر چند قومی می‌باشد که تهدیدی برای سیاست بین‌الملل و همچنین برای این قاره محسوب می‌گردد. (Instituto Del Tercer, 1997: 160) با این وجود نمی‌توان منکر این موضوع شد که درگیری‌های قومی اغلب به علت عوامل سیاسی و مرزبندی‌های نامناسب در این قاره روی داده است. در حال حاضر تبعیض قومی علیه اقلیت‌ها بسیار گسترده می‌باشد و قومیت‌ها دارای پتانسیل بالایی جهت انجام اقدامات جدایی‌طلبانه هستند. در واقع مرزهای هویتی ادراکی نشان دهنده ساکنانی با ویژگی‌های خاص زبانی، فرهنگی، قومی و نژادی هستند. در واقع این نوع مرز به صورت غیر رسمی مطرح می‌باشد که سبب جدایی کشورها جدا از مرزهای فیزیکی و رسمی ترسیم شده روی نقشه می‌باشد. بنابراین عدم توجه به این نوع ویژگی‌ها و ترسیم مرزها سبب بروز مشکلات و اختلافات بسیاری خواهد شد. در واقع ترسیم مرزها باید بازتابی از توزیع اقوام یا تأثیرات مذهبی آنان باشد که بی توجهی به این موضوع خود امری تنش آفرین می‌باشد. در قاره آفریقا عدم توجه به ماهیت پویای چنین مرزهایی و عدم توانایی نقشه برداری در جمع‌آوری داده‌های دقیق و مورد نیاز برای ترسیم نقشه سبب شد تا استعمارگران فضای جغرافیای را بدون توجه به رفتار و عملکرد مردم در آن فضا مشخص نمایند. (Gbenenye, 2016: 123) به عنوان مثال منطقه اوگادن در سال ۱۹۱۴ به عنوان منطقه مورد سکونت عشایر از قبایل سومالی محسوب می‌شد که این منطقه بدون توجه به این قبایل بین اتیوپی و سومالی تقسیم گردید. این موضوع سبب شکاف بین گروه‌های قومی همگن مانند گروه‌های قومی آگون شد. زیرا این تقسیم‌بندی از مرز بین‌المللی سبب شد تا گروهی از قبایل در منطقه نیجریه (انگلیسی زبان) و بخش دیگر در جمهوری بنین (فرانسوی زبان) قرار گیرند. نمونه‌های دیگر شامل گروه‌های Hausa-Fulani است که در کامرون، نیجر و نیجریه سکونت دارند. بین این گروه‌ها با یکدیگر اشتراکات و وابستگی فرهنگی قوی موجود می‌باشد که فراتر از مرزهای بین‌المللی رسمی است. این گروه‌های فرهنگی مرتبط در سراسر مرزهای بین‌المللی درای تحرکات بالایی هستند. به عنوان مثال در برخی از روزها زنان در بازارهای رسمی در مرز سه کشور بدون در

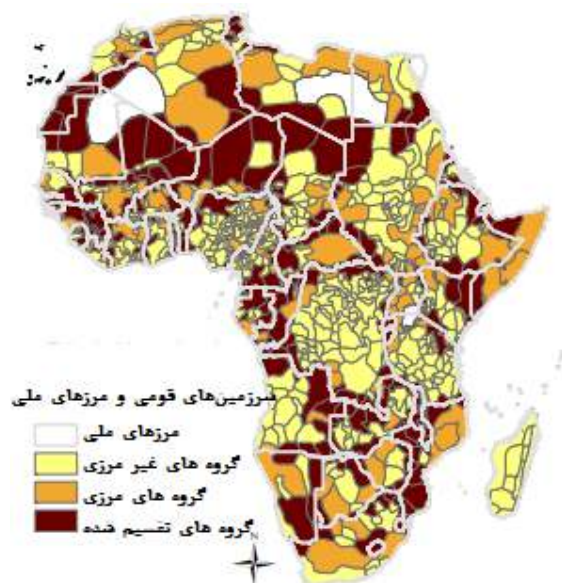
1. Carment

نظر گرفتن مرز بین‌المللی و بدن توجه به آیین نامه مهاجرت به خرید می‌پردازند. در ارتباط با بی دقتی در نحوه ترسیم مرزهای بین‌المللی بدون توجه به حضور قومیت‌های فرهنگی، زبانی و ... آسیجوا^۱ بیان می‌کند: مرزها در واقع خطوط ارتباطی قوی هستند که باعث افزایش فعالیت افراد یک جامعه شده است. این افراد اغلب دارای گذشته مشترک، پیوندهای خویشاوندی بسیار محکمی هستند که نهادهای سیاسی و اجتماعی باید این افراد را به رسمیت بشناسند. (Asiwaju, 1984: 25) در غیر این صورت شاهد بروز درگیری‌ها و تنش‌هایی در امتداد خطوط مرزی خواهیم بود. به عنوان مثال اختلافات بین کامرون و چاد به علت دوگانگی فرهنگی آنگلفون و فرانکفون.

جدول ۴: اختلافات هویتی-ادراکی در آفریقا

اختلافات هویتی ادراکی در آفریقا	دلایل ه مورد اختلاف
سومالی-اتیوپی	اوگادان
کامرون-نیجر-نیجریه	Hausa-Fulani
کامرون-چاد	دوگانگی فرهنگی آنگلفون و فرانکفون
لیبی - الجزایر	طوارق؛ سایر
الجزایر - مراکش	بربر صحرائی
سودان - سودان جنوبی	عرب؛ دینکا؛
مصر - سودان	عربی-مصری
لیبی - تونس	عربی لیبیایی
لیبی - نیجر	عربی الجزایری
لیبی - چاد	تداکا
لیبی - سودان	تداکا
مراکش - صحرای غربی	عربی مراکشی

شکل ۱: مرزهای هویتی - ادراکی در قاره آفریقا

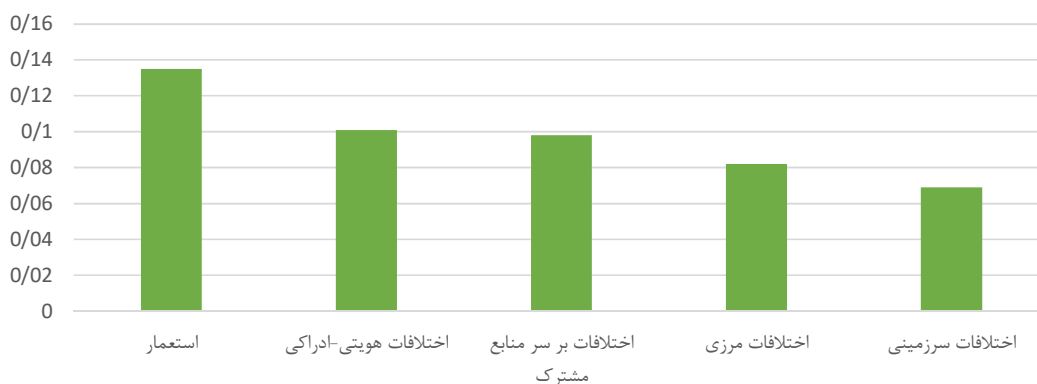
Source: Michalopoulos, 2011: 3

۵-۱-۴- استعمار

در اواخر دهه ۱۸۰۰ کشورهای صنعتی اروپایی برای تصاحب سرزمین‌ها با ثروت و منابع بیشتر به رقابت با یکدیگر پرداختند. در این برهه از زمان کشورهای اروپایی بر بخش اعظمی از ملل فقیرنشین تسلط پیدا نمودند و به عنوان امپریالیسم جدید در قاره آفریقا مطرح شدند. تا سال ۱۸۸۴ انگلیس، فرانسه، آلمان و بلژیک درگیر مبارزه در استعمار این قاره بودند. کنفرانسی که در پانزدهم نوامبر ۱۸۸۴ آغاز شد و در تاریخ ۳۰ ژانویه ۱۸۸۵ به پایان رسید نشان دارد که برای کاهش تنش بین کشورهای اروپایی، قاره آفریقا بین آنها تقسیم گردد. (Afigbo, 1990: 129) اگر اختلافات مرزی منجر به درگیری نظامی در آفریقا شود، استعمار نقش به‌سزایی در این عامل داشته است. حمایت از کشورهای مستقل آفریقا برای جنبش‌های آزادی بخش، این ایالت‌ها را در معرض تجاوز نظامی استعمارگر قرار داده است. در دهه ۱۹۶۰ تانزانیا از جنگ FRELIMO علیه استعمارگران پرتغالی حمایت نمود. در دهه ۱۹۷۰ حمایت گینه از مبارزان رهایی‌بخش در گینه بیسائو مطرح شد و همچنین آنگولا از مبارزات SWAPO برای آزادسازی نامیبیا حمایت نمود. در این بین تلاش آفریقای جنوبی برای جلوگیری از آزادسازی نامیبیا سبب تهاجم گسترده به این کشور شد و سبب گردید تا به صورت مسالمت‌آمیز نامیبیا در اشغال آفریقای جنوبی باقی بماند. (Ojo, 1987: 45)

از سویی دیگر می‌توان ملاحظه نمود که استعمار تأثیرات به‌سزایی بر ساختارهای سیاسی محلی در این قاره داشته است. مامدانی^۱ (۱۹۹۶) استدلال می‌کند که در حقیقت استعمارگران اروپایی در چندین نوبت رؤسای قبایل و پادشاهان را از طریق دکترین حکومت غیر مستقیم تحت تأثیر خود قرار داده‌اند. (Mamdani, 1996) در آستانه استقلال آفریقا برخی از کشورها تلاش نمودند نقش نهادهای قومی را محدود نمایند. علاوه بر این موضوعات نان^۲ (۲۰۰۸) به تجارت برده در این قاره توجه دارد؛ در حالیکه برگر^۳ (۲۰۰۹)، هولیری^۴ (۲۰۰۹) و آربسو^۵ (۲۰۱۱) به اثرات بلندمدت سرمایه گذاری‌های ناشی از استعمار و سیستم‌های جمع‌آوری مالیات اشاره می‌کنند. (Michalopoulos, 2014: 115) بنابراین می‌توان ملاحظه نمود که استعمار علاوه بر مرزها بر سایر امور دیگر نیز سایه افکنده است.

نمودار ۱: رتبه بندی عوامل موثر بر اختلافات در قاره آفریقا

۲-۴- عوامل تشدید کننده اختلافات مرزی

۱-۲-۴- رهبری ناکارآمد

آفریقا به طور مداوم از مشکلات ناشی از عدم وجود رهبری قوی و کارآمد رنج می‌برد. ادغام سیاسی و وحدت در این قاره به صورت کامل در تمامی کشورها عقب مانده است. ترکیب ناهمکن اکثر کشورهای آفریقایی سبب شده است تا فضیلت‌های اداری، سیاسی و عدالت اجتماعی توسط رهبران نادیده گرفته شود (Aremu, 2010: 551) این ترکیبات اساسی با واقعیت‌های موجود در

1 Mamdani

2 Nunn

3 Berger

4 Huillery

5 Arbesu

بیشتر ملل آفریقایی نشان داده است که اکثر رهبران در امور مرتبط با کشورداری بسیار ضعیف هستند. از سوی دیگر نگرش اغلب این رهبران همراه با تبعیض و خشونت است. سودان، نیجریه، الجزایر و لیبیا با توجه به جنگ‌هایی که تجربه کرده اند منعکس کننده این موضوع است که رهبران آفریقایی نتوانسته‌اند در ادغام و ایجاد وحدت ملی به صورت موفقیت آمیز عمل نمایند. (Adedeji, 11: 1999) عاملی که بیشتر کشورهای آفریقایی فاقد آن هستند عدم وجود یک تاریخ مشترک است تا از این طریق رهبران سیاسی قادر باشند تا به معنای واقعی مردم را بسیج کرده و سبب ایجاد انگیزه در آنان در راستای حل و فصل اختلافات و مشکلات داخلی و منطقه‌ای گردند.

۲-۲-۴- پایداری درگیری‌های دوره جنگ سرد

در طول دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ رقابت بین ابرقدرت‌ها در آفریقا بسیار زیاد بود و آنها نقش به‌سزایی در شروع درگیری‌های کشورهای منطقه داشتند. رقابت در این منطقه اغلب به صورت رقابت برای در دست گرفتن نخبگان سیاسی، ایجاد متحدین دیپلماتیک، تشکیل متحدان استراتژیک و دسترسی به منابع معدنی بود. این رقابتها در قاره به صورت‌های مختلفی نمود می‌یافت: حمایت از دولت‌ها، سرنگونی دولت‌ها، احزاب سیاسی به صورت پشتیبانی/مخالفت، فعالیت‌های پنهانی در حمایت یا مخالفت از دولت‌ها، در صورت عدم پشتیبانی از جنبش‌های شورشی حمایت می‌کنند. بنابراین کشورهای ابرقدرت در دوره جنگ سرد دخالت‌های به‌سزایی در این قاره داشته‌اند و در برخی از کشورهای استراتژیک نیروهای اجتماعی و سیاسی خود را تحریک کرده و منجر به بروز جنگ‌های داخلی جدی شده‌اند که تا به امروز اثرات آنها باقی مانده است. مانند کشور کنگو در سال ۱۹۶۴ که ایالات متحده آمریکا دخالت به‌سزایی در بروز جنگ‌های این کشور داشت. علاوه بر این در آنگولا و موزامبیک سبب بروز جنگ‌های داخلی طولانی مدت شد. جنگ‌های داخلی موجود در کشورهای آفریقایی نشان دهنده مداخلات مرتبط با جنگ سرد بود؛ البته ذکر این نکته نیز لازم است که تنها دلیل نیست؛ بلکه عواملی دیگر مانند تقسیمات داخلی نادرست، استعمارگرایی، ستم فرهنگی، رقابت شدیدی برای کسب قدرت و ... از جمله این عوامل محسوب می‌گردند. (Bujra, 2002; 21)

جدول ۵: دخالت قدرت‌های فرامنطقه‌ای در آفریقا

سال	نوع مداخله
۱۸۳۰	مردم الجزایر از سال ۱۸۳۰ با قتل‌عام فرهنگی از سوی فرانسه که موجب از میان رفتن هویت بومی و تاریخ سیصد ساله عثمانی و تغییر بسیاری از آثار تاریخی و فرهنگی این کشور شد، مواجه بوده‌اند.
۱۸۶۱	منافع تجاری انگلستان امروز در لاگوس که بزرگترین شهر و مرکز تجارت نیجریه به شمار می‌رود و در دلتای رود نیجر متمرکز شده است. اوبا دوسونومو، پادشاه لوگاس سال ۱۸۶۱ در یک کشتی جنگی انگلیسی مجبور به امضای قرارداد معافیت لاگوس شده و حاکمیت سراسر منطقه به دست انگلستان افتاد. بر اساس منابع تاریخی انگلیسی‌ها با اعمال زور و تهدید به تصرف کشور دوسونومو را مجبور به امضای قرارداد کردند.
۱۹۰۰	میسوین‌های اولیه با ساکن شدن در شهر بندری باداگری که با نام بندر برده‌ها مشهور بود و برده‌ها از آنجا به سراسر جهان فرستاده می‌شدند، اولین مدرسه ابتدایی به سبک غربی را تأسیس کردند. با افزایش چنین مدارسی، زبان انگلیسی در طول سالها با انتشار در میان مردم نیجریه به عنوان زبان رسمی این کشور درآمد.
۱۹۶۵	چاد که از ۱۹۲۰ مستعمره فرانسه بود، در ۱۹۶۰ از فرانسه مستقل شد، اما در ۱۹۶۵ با تحریک آمریکا درگیر جنگ داخلی شد و در ۱۹۷۹ شورشیان پایتخت را تصرف کردند و جنگ داخلی پایان یافت.
۱۹۶۲	مردم الجزایر با وعده کسب استقلال در صف نیروهای فرانسه در جنگ جهانی دوم حضور داشتند، اما این خواسته آنان با سرکوب گسترده از سوی فرانسه مواجه شد و هزاران تن از مردم الجزایر قتل عام شدند. کشتار سیستماتیک مردم الجزایر توسط سربازان فرانسوی از قتل عام سطیف و گلیمه آغاز شد و تا زمان استقلال الجزایر در سال ۱۹۶۲ ادامه داشت.
۱۹۷۱	امین پس از مدتی اختلاف با اوبوته، هنگامی که وی در خارج از کشور بود، کودتا کرد. بعدها اسنادی از حمایت ویژه آمریکا و رژیم صهیونیستی و انگلستان از این کودتا به دست آمد.
۱۹۸۰- ۱۹۸۸	مداخلات ایالات متحده آمریکا در آنگولا، که در جریان درگیری‌ها و ناآرامی‌های داخلی این کشور رخ داد، همچنان با روش‌های تازه ادامه دارد. در مجموع هفتصد هزار نفر از مردم کشته شدند.
۱۹۹۲	آمریکا در اواخر این سال در عملیاتی با نام احیای امید، به بهانه کمک‌های انسان دوستانه وارد سومالی شد و در امور این کشور مداخله کرد.
۱۹۶۱- ۱۹۹۰	ایالات متحده آمریکا با حمایت از حکومت دیکتاتوری و نژادپرست آفریقای جنوبی، مانع به نتیجه رسیدن انقلاب‌های مردمی در این کشور شد.
۱۹۹۴	ایالات متحده آمریکا با اعمال فشار سیاسی پادشاهی اردن را مجبور کرد با اسرائیل قرارداد صلح امضا کند و این رژیم را به رسمیت بشناسد.
۱۹۹۰- ۲۰۱۳	آمریکا با حمایت از تغییر شکل حکومت از سفید به سیاه و با سلسله تبلیغات‌های عوام‌فریبانه خود، مانع به ثمر رسیدن اهداف جنبش‌های مردمی در آفریقای جنوبی شد.
۱۹۹۸	حملات موشکی آمریکا به سودان با عملیات Operation Infinite Reach آغاز شد. این عملیات نظامی در پاسخ و به بهانه بمب‌گذاری نیروهای القاعده در سفارتخانه‌های آمریکا در تانزانیا و کنیا انجام شد.
۲۰۰۵	آمریکا سومالی را به طور گسترده موشک‌باران و به بهانه دفاع از حکومت در جنگ داخلی این کشور مداخله کرد.

۳-۲-۴- اختلافات ایدئولوژیک

دین می‌تواند در غالب فرم نهادی یا ایدئولوژیک مطرح گردد و همچنین به عنوان یک عامل علی که می‌تواند زمینه ساز بروز اختلافات و کشمکش‌ها گردد، مورد توجه قرار گیرد. عوامل ایدئولوژیکی در قاره آفریقا نقش به‌سزایی در درگیری‌های داخلی و بروز رفتار خشونت‌آمیز که می‌تواند بر بی‌ثبات سازی سکولار نقش به‌سزایی داشته باشد به عنوان یک مؤلفه مهم و تأثیرگذار مطرح می‌باشد. به عنوان مثال گروه‌های بسیاری در جمهوری دموکراتیک کنگو وجود دارند که به عنوان شبه نظامیانی در سیرالئون و لیبریا به یک جریان مذهبی تبدیل شده‌اند. براساس نظریه برخورد تمدن‌های هانتینگتون تفاوت‌های مذهبی می‌توانند در غالب ایدئولوژیک باعث بروز تنش گردند. نمونه بارز این موضوع را می‌توان در الجزایر، سودان و سومالی یا در مبارزه علیه آپارتاید در جنوب آفریقا (جایی که کلیسای هلند و شورای کلیساها در آفریقای جنوبی در مقابل هم قرار داشتند) مشاهده نمود. (Kastfelt, 2005: 3) در بعضی از درگیری‌های بین کشورهای آفریقایی عنصر مذهب و ایدئولوژی به صورت غیرمستقیم دخالت داشتند، مانند رواندا و بروندي جایی که ابتدا کاتولیکها مأموریت‌هایی در تعیین اختلافات قبیله‌ای میان توتسی و هوتوها داشتند. (Longman, 2005) پیچیدگی پیوندهای بین دین و تعارض آن را می‌توان در سودان جنوبی نیز مشاهده کرد و اینگونه استدلال شده است که بخش مسیحی سودان توسط یک نیروی سکولار از بخش مسلمان نشین جدا گردید. این را می‌توان به عنوان یک عنصر مهم در مقابل هویت محلی و دولت مرکزی مشاهده کرد. (Hutchinson, 2005) بنابراین دین و ایدئولوژی می‌توانند واژگان یا گفتمانی را ارائه دهند که مردم نه تنها از ایجاد آن حس تعارض می‌کنند؛ بلکه به خوبی می‌توانند در اثر اختلافات به وجود آمده اعتقاد خود را به رخ مذاهب دیگر کشیده و به تعبیری سبب بروز درگیری و تنش شوند. (Love, 2006: 628)

۴-۲-۴- بی‌ثباتی سیاسی

تقریباً تمام کشورهای آفریقایی تحت تأثیر بی‌عدالتی‌های تاریخی و ساختارهای سرکوبگرانه قرار دارند که توسط رهبران پس از دوره استعمار محاصره شده‌اند. این عامل سبب شده است تا نهادهای ضعیف دولتی، سیستمهای نقض کننده و مبارزات دائمی برای کسب قدرت سیاسی این قاره را از روند رشد و توسعه به عقب براند. بخش عمده‌ای از بی‌ثباتی سیاسی در آفریقا به علت عوامل داخلی

می‌باشد؛ اما دخالت عوامل خارجی به ویژه منافع ژئوسیاسی و اقتصادی جامعه بین‌المللی نیز توانسته است از نقش به‌سزایی در تضعیف فرآیندهای مرتبط با ثبات در تمامی ابعاد برخوردار گردد. (Africa Focus Bulletin, 2006) در سطح داخلی بی‌ثباتی سیاسی ناشی از نوع رهبری کشورهای آفریقایی است؛ زیرا این کشورها به شیوه‌هایی اداره می‌شوند که به دور از سیستم‌های مدرن دولتی غربی هستند. (Osei Tutu, 2004) سیستم‌های حاکمیتی در بسیاری از فرهنگ‌ها دارای خصوصیتی هستند که می‌توان در سیستم‌های نوین حکومتی ملاحظه نمود. اما در زمینه اتخاذ سیستم دولتی مدرن غربی، بسیاری از جوامع آفریقایی راه خود را در دوره استعمار جدا کرده و چرخشی از دوره استعمار به دوره پسااستعمار پیدا نموده‌اند. دولت‌های پس از استعمار در این قاره به دنبال اتحاد ملی از طریق متمرکز نمودن قدرت سیاسی و اقتصادی با استفاده از قوانین و نهادهای استعماری هستند. (Annan, 2008) به عنوان مثال قانون اساسی که در اختیار کشورهای تازه مستقل شده قرار گرفت، در واقع محصول مذاکرات طولانی در پایتخت‌های کشورهای غربی بود که نتایج حاصل از آن در بیشتر موارد مطلوب قدرت‌های استعماری بود. بنابراین می‌توان ادعا نمود که از همان ابتدا مسأله رهبری به کشورهای جدید اضافه گردید. رهبری جدید در آفریقا به نوعی استعمار تبدیل شد. پس نوعی بی‌ثباتی گسترده سیاسی در این قاره روی داده است که هرکدام از رهبران سیاسی ایدئولوژی و اهداف متفاوت از دیگر کشورها را دنبال می‌نمایند. این بی‌ثباتی سیاسی می‌تواند سایر همسایگانی که در مجاورت کشور بی‌ثبات قرار دارند را تحت تأثیرات منفی قرار دهد و سبب بروز تنش در سطح منطقه‌ای گردد. بنابراین بی‌ثباتی سیاسی می‌تواند به عنوان عاملی مهم در ایجاد اختلافات مرزی در کشورهای تازه استقلال یافته قاره آفریقا محسوب گردند.

۵-۲-۴- ناکارآمدی نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای

قاره آفریقا دارای کمترین درجه توسعه یافتگی و همچنین بیشترین منازعه و تنش سیاسی می‌باشد. این عامل سبب شده است تا بسیاری از ابعاد دیگر مانند اقتصادی، اجتماعی و ... را تحت تأثیر خود قرار دهد. ناتوانی این کشورها در کاهش منازعات از طریق سازمان ملل متحد و سازمان وحدت آفریقا و دیگر سازمان‌های محلی مرتبط ناشی از این عامل است که سیاستمداران در این قاره به دنبال راه حلی برای حل مشکلات و معضلات موجود نیستند. فقدان قابل توجه مکانیسم‌های قاره و فرافاره‌ای و عدم وجود یک ساختار امینتی قابل قبول و قدرتمند در سطح منطقه جهت جلوگیری و

برطرف نمودن منازعات سیاسی این قاره را با مشکلات بسیار زیادی روبرو کرده است. عدم وجود منابع مادی و انسانی کافی و عدم ایجاد رهیافت‌های مربوط به مسائل امنیتی، از جمله عوامل قابل توجهی هستند که سعی و کوشش برای برقرار نمودن صلح و امنیت پایدار در این قاره را با چالش بسیار زیادی روبرو نموده است. اصول باطل عدم مداخله سازمان وحدت آفریقا در امور داخلی کشورهای عضو و پذیرش مرزهای استعماری به عنوان امری لازم، این سازمان را در نظر بسیاری از مردم آفریقا، سازمانی ناکارآمد ساخت. (پیشگاهی فرد، ۱۳۹۲: ۱۵۵) بنابراین عدم وجود سازمان‌های ناکارآمد خود به عنوان دلیلی برای تشدید اختلافات مرزی در این منطقه محسوب می‌گردد؛ زیرا مرجعی مرکزی و با قابلیت حل و فصل اختلافات در این قاره وجود ندارد.

۶-۲-۴- موقعیت ژئواکونومیکی منطقه مرزی

موقعیت ژئواکونومیک به معنار دارا بودن ویژگی‌هایی خاصی است که سبب می‌شود یک کشور یا منطقه دارای ارزش اقتصادی بالایی باشد و از این رو در تعاملات بین‌المللی مورد توجه قرار گیرد. در ارتباط با قاره آفریقا می‌توان به بخش آفریقای جنوبی توجه نمود که در بحث تجارت جهانی و محور قرار گرفتن انرژی در تحولات ژئواکونومیک از ارزش بالایی برخوردار است. از سویی دیگر منطقه غرب آفریقا به خصوص منطقه خلیج گینه نیز با دارا بودن منابع معدنی فراوان و نفت و گاز قابل توجه می‌تواند در مرکز سیاست‌های داخلی و خارجی قرار گیرد. از سویی دیگر می‌توان بیان نمود که خلیج گینه از این قابلیت و ظرفیت برخوردار است تا بتواند در سیاست‌های ایالات متحده آمریکا از جایگاه و نقش به‌سزایی در حوزه انرژی برخوردار گردد. چون کشورهای غرب آفریقا مشکلاتی که در حوزه خلیج فارس وجود دارد را ندارند؛ بنابراین ورود به بازارهای غرب آفریقا راحت‌تر از کشورهای خلیج فارس است. اصل مورد قبول اکثر کشورهای آفریقایی اقتصادمحور بازار است. به‌علاوه، نه دیکتاتورهای ضد آمریکایی و نه بنیادگرایی اسلامی و دیگر مشکلاتی که در حوزه خلیج فارس برای آمریکا وجود دارد در این منطقه وجود ندارد. از موارد قابل توجه دیگر که سبب گسترش تجارت با غرب آفریقا می‌شود می‌توان به سهل‌الوصول بودن مبدأ و مقصد نفت‌کش‌ها در این منطقه اشاره نمود که با یک چرخش در آتلانتیک قادر به حمل مواد هیدروکربنی به قاره آمریکا خواهند بود؛ بدون نگرانی از کانال یا تنگه یا معبری که برای تجارت دریایی ایالات متحده مشکل ایجاد کند. بنابراین می‌توان ملاحظه کرد که موقعیت استراتژیک و ژئواکونومیک این

منطقه می‌تواند نقش به‌سزایی در افزایش توجهات به این منطقه از سوی قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای داشته باشد. این عامل در صورت عدم برنامه‌ریزی صحیح و تدوین سیاست‌های قابل قبول می‌تواند باعث بروز درگیری‌ها و تنش‌ها در منطقه گردد.

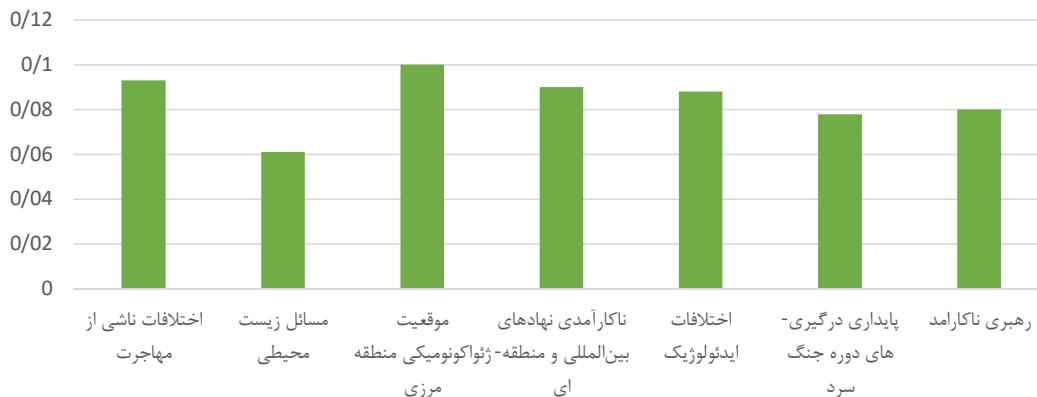
۷-۲-۴- مسائل زیست محیطی

درگیری‌های مسلحانه به عنوان جنگ‌ها به صورت مستقیم و غیر مستقیم می‌تواند سبب ضرر رساندن به محیط زیست گردد. اکثر اوقات استفاده از مواد منفجره، مواد بیولوژیکی و شیمیایی سبب می‌شود تا زمین، هوا و آب و فضا آلوده گردد. استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی عواقب زیست محیطی وخیمی دارد. منابع طبیعی معمولاً اولین مواردی هستند که در معرض آسیب قرار می‌گیرند. به عنان مثال جنگل‌ها و حیوانات حیات وحش از بین می‌روند و جنگل‌ها تبدیل به صحنه عملیات نظامی به ویژه چریک‌های می‌گردد که در اغلب جنگ‌ها قابل مشاهده و بررسی است. معادن و تأسیسات نفتی نیز اغلب در عملیات‌های نظامی مورد توجه قرار می‌گیرند. در عملیات‌های نظامی فعالیت‌های کشاورزی متوقف می‌گردد، خاک دچار فرسایش می‌شود، رودخانه‌ها آلوده می‌شوند و ... علاوه بر این جنگ‌ها و عملیات‌های نظامی به صورت غیرمستقیم بر محیط زیست نیز تأثیر دارد: درگیری‌های نظامی سبب جابجایی جمعیت شده و فشار بالایی را در محیط میزبان وارد می‌کند. سربازان در جنگ‌ها نیز نقش مهمی در شیوع بیماری‌های واگیردار ایفا می‌کنند. برای مثال کوکسن (۱۹۹۲) شاهدی از نقش جنگ‌های آفریقایی و سربازان در بروز و شیوع ایدز و سایر بیماری‌های مقاربتی مثلاً در اوگاندا نشان داد. در تانزانیا ۶۴ درصد از جمعیت در مناطق روستایی ساکن هستند، بنابراین جابجایی و تغییر در تعداد و توزیع آن می‌تواند منجر ب نابودی تنوع زیستی شود. تخریب شدید زیست محیط در بسیاری از مناطق آفریقا به ویژه در شرق آفریقا روی داده است. در این بخش سه کشور در آفریقای شرقی شامل کنیا، تانزانیا و اوگاندا بیشترین آسیب را از تخریب محیط زیست دیده‌اند. در اوگاندا جنگل‌ها از ۱۲ درصد به ۳ درصد کاهش یافته‌اند و مردم محلی مجبور به مهاجرت شده‌اند. این امر سبب شده تا فشار بیشتری به محیط‌های همسایه و منابع محیطی آنان وارد آید. در هر دو مورد به صورت بالقوه درگیری‌های اجتماعی مسلحانه بین همسایگان و مهاجران روی می‌دهد. درگیری اوگانیلند نمونه دیگری از درگیری‌ها است که به علت بروز تنش محیطی و تخریب آن به وجود آمده است. (Mohammed, 1997: 146)

۸-۲-۴- اختلافات ناشی از مهاجرت

در ارتباط با قاره آفریقا و تأثیرات مهاجرت بر اختلافات مرزی می‌توان اینگونه گفت که فشارهای نیروهای اجتماعی همراه با ساختارهای متغییر سیاست بین‌المللی مداخله‌گر دروازه‌ای را برای اعمال سیاست‌های نئولیبرالی در کشورهای آفریقایی از سال ۱۹۹۰ باز کرده است. شواهدی وجود دارد که این نوع سیاست سبب افزایش تنش‌های اجتماعی با بروز درگیری‌های شدیدی شده است. (Grawert, 2008: 596) ادبیات قابل‌توجهی در ارتباط با تأثیرات مهاجرت در سودان و مصر وجود دارد. این ادبیات به بیان مهاجرت اجباری و داوطلبانه و همچنین قاچاق انسان اشاره دارد. (Strachan, 2017: 7) از زمان استعمار مناطق مرزی در آفریقا با تحرک بسیار زیادی روبرو بوده است. این تحرک در برگیرنده اسکان مجدد، فرار از مالیات، مطالبات مرتبط با کار که اغلب با پویایی اقتصادی همراه بوده است. مهاجرت‌ها تبادل شدیدی در مناطق مرزی ایجاد نموده است و سبب شده تا بسترهای قدیمی و کهن اجتماعی و اقتصادی در مناطق مرزی دچار تغییر و تحول شوند. مهاجرت می‌تواند تأثیرات منفی بر امنیت مرزی در این قاره داشته باشد. زیرا با خود فقر، عدم امنیت شغلی، تروریسم، خشونت و افراط‌گرایی، عدم هماهنگی با فرهنگ و اقوام مناطق مرزی را به همراه دارد. این عامل خود سبب بروز اختلافات بین جوامع مرزی در دوسوی مرز شده و تنش‌هایی را ایجاد می‌نماید. به عنوان مثال مهاجرت به خصوص در ارتباط با سودان نشان می‌دهد که این عامل می‌تواند زمینه بروز تنش و بحران را در مناطق مرزی افزایش دهد. (Strachan, 2016) این امر می‌تواند با افزایش جرایم سازمان‌یافته فراملی در ارتباط باشد همچنین می‌تواند در ظهور گروه‌های توریستی به صورت مستقیم تأثیرگذاری قابل توجهی داشته باشد. (RMMS, 2015) غرب آفریقا دارای سابقه طولانی در طراحی رویکردهای زیرمنطقه‌ای جهت مدیریت مسائل مربوط به مرزها و مهاجرت از سال ۱۹۷۹ بوده است. (Pokoo, 2017: 9) البته ذکر این نکته شایان توجه است که این منطقه در کنترل و مدیریت مهاجرت درون‌مرزی و برون‌مرزی نتوانسته است به موفقیت قابل توجهی دست یابد. (Osayande, 2014: 5)

نمودار ۲: عوامل تشدید کننده اختلافات در قاره آفریقا

۳-۴- عوامل کاهنده اختلافات مرزی

۱-۳-۴- سن مرز

سن مرز علاوه بر تکامل مرز موجب کاهش اختلافات مرزی می‌گردد. زیرا هر چه مدت زمان بیشتری از توافقات مرزی بین کشورها بگذرد نشان دهنده پختگی مرز و در نتیجه کاهش تنش‌ها و اختلافات مرزی است. این عامل از سوی دیگر نشان دهنده روابط مناسب و حسنه میان کشورها محسوب می‌گردد. بر این اساس می‌توان گفت بین سن مرز و اختلافات مرزی رابطه معکوسی وجود دارد؛ یعنی با افزایش سن مرز، اختلافات مرزی روند کاهشی پیدا می‌کنند. در ارتباط با آفریقا می‌توان گفت که مرزهای این قاره با توجه به روند استعمارزدایی هنوز مرزهایی جوان با مشکلات بسیار محسوب می‌گردند.

جدول ۴: تاریخ شکل‌گیری مرزهای پسااستعماری

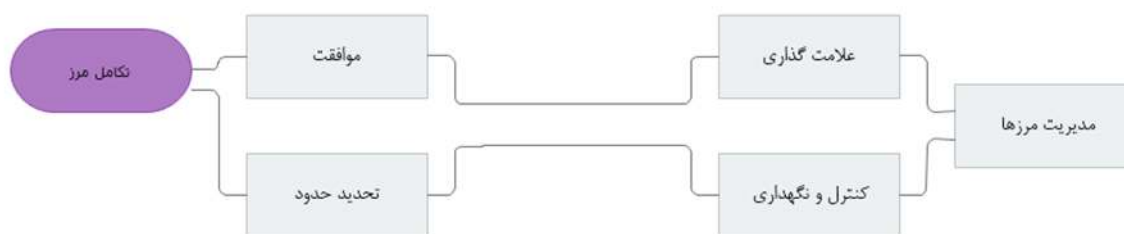
کشور	تاریخ عقد پیمان تشکیل مرز
لیبریا-گینه	۱۹۶۰
مالی-موریتانی	۱۹۶۳
غنا-ساحل عاج	۱۹۸۹
لیبریا-ساحل عاج	۱۹۶۰
غنا-توگو	۱۹۷۵
داهومی-نیجریه	۱۹۶۰
داهومی-نیجر	۱۹۶۳
بورکینافاسو-نیجر	۱۹۸۷
مالی-بورکینافاسو	۱۹۸۸

۱۹۶۶	غنا-بورکینافاسو
۱۹۸۹	اتیوپی-سومالی
۱۹۶۵	اتیوپی-سودان
۱۹۹۶	جیبوتی-اریتره

۲-۳-۴- تکامل مرز

مرزهای بین‌المللی برای اینکه به تکامل برسند باید مراحل مختلفی را بگذرانند. هر چند گفتنی است که همه مرزها الزاماً همه مراحل برای تکامل را بطور کامل طی نمی‌کنند. یک مرز تکامل یافته، مرزی است که توسط دو دولت ذی‌ربط به رسمیت شناخته شده، علامت‌گذاری شده باشد و به طور کارآمدی اداره و نگهداری شود. (درایسدل و بلیک، ۱۳۷۴: ۱۰۱) این مراحل تکامل عبارتند از، مرحله موافقت، مرحله تحدید حدود، مرحله علامت‌گذاری، مرحله کنترل و نگهداری و در آخر نیز مرحله مدیریت مرزها. (جان پرور، ۱۳۹۱: ۱۷) بر این اساس، به هر میزان مرزها مراحل تکامل را گذرانده باشند و اصطلاحاً تکامل یافته‌تر باشند، اختلافات مرزی بین دو طرف دارنده مرزها مشترک کاهش پیدا می‌کند. در ارتباط با قاره آفریقا می‌توان بیان نمود که کشورهای این منطقه پس از فرآیند استعمارزدایی هنوز در مرحله تحدید حدود مرزهای بین‌المللی هستند و این نشان دهنده عدم تکامل یافتگی مرزهای این قاره می‌باشد که خود می‌تواند همچنان از پتانسیل بالایی جهت بروز اختلافات و تنش‌ها در این مرحله برخوردار باشد. بنابراین می‌توان به عنوان نتیجه بیان نمود که مرزهای این منطقه هنوز مراحل رشد و توسعه را طی ننموده‌اند و در مراحل ابتدایی باقی مانده‌اند.

شکل ۲: مراحل تکامل مرز

۳-۳-۴- همکاریهای منطقه‌ای در قالب سازمانهای منطقه‌ای

همکاری‌های منطقه‌ای و چندجانبه‌گرایی مدلی مطلوب برای افزایش تعاملات و روابط بین کشورهای آفریقایی محسوب می‌گردد. و سبب می‌شود تا پویایی نهادهای بین‌المللی را در منطقه به

دنبال داشته باشد. کشورهای توسعه یافته بر این اعتقاد هستند که برنامه‌های پیش‌بینی شده باید بر لزوم تحرکات منطقه‌ای تأکید داشته باشد. یکی از مشکلات عمده و مهم در کشورهای آفریقایی نسبت به سایر مناطق جهان عدم وجود نوعی تفکر راهبردی بین رهبران این کشورها است. همین تفکر سبب شده است تا کشورهای غربی در سیاستگذاری‌های کلان این کشورها مداخله نمایند و آنها را در مسیر تأمین نمودن منافع خارجی خود هدایت نمایند. در حالیکه اگر تفکر راهبردی بر نگرش و دیدگاه‌های رهبران آفریقایی حاکم بود تأمین منافع و اهداف مورد نظر از لایه تأمین معیشت بالاتر می‌رفت و آنها می‌توانستند در مسیر توسعه و گسترش توافقنامه‌های منطقه‌ای از جمله تجارت آزاد آفریقا حرکت نمایند.

۴-۳-۴- تعهد به همکاری در قالب سازمان قاره ای مشترک (اتحادیه آفریقایی)

یکی از عواملی که باعث رشد چشمگیر کشورهای آفریقایی در سال‌های اخیر شده است، همکاری کشورهای آفریقایی با یکدیگر در قالب سازمان وحدت آفریقا و اتحادیه آفریقا است. لازم به ذکر است همزمان با موج استقلال‌طلبی کشورهای آفریقایی در نیمه قرن گذشته، رهبران کشورهای آفریقایی جدیدالتأسیس که به ضعف اقتصادی و نظامی سرزمین‌های خویش واقف بودند، برای دفاع از استقلال حاکمیت و تمامیت ارضی کشورهای آفریقایی در مقابل تهدیداتی که از سوی کشورهای استعمارگر سابق و حکام آفریقایی زیاده خواه همسایه، دست به تشکیل اتحادیه ای زدند که به نام سازمان وحدت آفریقا معروف شد. سازمان وحدت آفریقا در ۲۵ مه ۱۹۶۳ (۴ خرداد ۱۳۴۲) برای نیل به اهداف فوق‌الشاره و نیز دفاع از وحدت و همگرایی کشورهای آفریقایی و افزایش همکاری‌های بین‌المللی و حذف تمامی مظاهر استعمار از کشورهای آفریقایی با حضور ۳۰ تن از سران کشورهای آفریقایی در آدیس‌آبابا پایتخت اتیوپی (کشور باستانی قاره کهن آفریقا) پا به عرصه وجود گذاشت. اما گذشت زمان و تغییر شرایط باعث شد سازمان وحدت آفریقا کارایی خود را از دست بدهد. چرا که در زمان تشکیل سازمان وحدت آفریقا، مهم‌ترین مشکل اعضای این سازمان درگیری‌های نظامی میان اعضا و یا مشکلات سیاسی ناشی از استقلال بود. اما در سال‌های پایانی سده گذشته موضوعاتی مانند مهاجرت عنان گسیخته نخبگان آفریقایی به غرب، فساد سیاسی، ناهنجاری‌های فرهنگی، رشد کند اقتصادی و فراگیری بیماری‌هایی نظیر مالاریا و ایدز تبدیل به مهم‌ترین مشکلات این قاره پهناور شد. با توجه به وضع موجود می‌توان گفت اتحادیه آفریقا با هدف فراهم آوردن

شرایط مناسب زندگی برای شهروندان آفریقایی و ایجاد فرصتی مناسب برای آنها در قرن بیست و یکم تأسیس شده و در واقع طرح نوینی برای رفع مشکلات دیرپای مردم این قاره به شمار می‌آید. اما نگاه به اتحادیه آفریقا نباید نه آرمان‌گرایانه باشد و نه بدبینانه. اتحادیه آفریقا در طول حیاتش منشأ خدمات فراوانی بوده اما در عین حال مشکلات بسیار مهمی نیز فراروی این اتحادیه نوپا قرار دارد. آفریقا تنها با مشکلات درون‌قاره‌ای مواجه نیست که اتحادیه بتواند با کدخدانمنشی و میانجیگری درصدد رفع آنها برآید. استعمار نوین تحت عنوان جهانی‌شدن اقتصاد، فشار فراوانی به کشورهای آفریقایی (خصوصاً کشورهای تک محصولی) وارد کرده است و پیش‌بینی می‌شود این وضعیت در آینده (خصوصاً در صورت افزایش ناگهانی قیمت نفت) تشدید شود. مسائل زیست محیطی و بهداشتی، مالاریا و ایدز هنوز مهمترین معضل قاره آفریقا هستند. به علاوه، سوءمدیریت و تنش‌های سیاسی و نیز فقر گسترده و فراگیر در کنار عدم وجود زیرساختارهای اقتصادی و اجتماعی معضلاتی هستند که اتحادیه آفریقا برای مبارزه با آنها، راه‌درازی در پیش دارد. (محمدی، ۱۳۸۵)

نمودار ۳: عوامل کاهنده اختلافات در قاره آفریقا

۵- نتیجه گیری

اختلافات مرزی در سراسر جهان وجود دارد؛ اما به نظر می‌رسد این موضوع در آفریقا زندگی بسیاری از مردم و کشورها را تحت تأثیر مستقیم و غیرمستقیم خود قرار داده است. بررسی‌ها نشان دهنده این موضوع است که بیش از ۱۰۰ سال پیش مرزهای استعماری که توسط دولت‌های اروپایی در این قاره ترسیم شدند، منشأ بسیاری از درگیری‌ها و اختلافات است. این اختلافات به دلیل وجود مرزهای مختلط قبیله‌ای، قومی، جغرافیایی، زبانی و همچنین کشف منابع طبیعی گسترده همچون طلا، الماس، نفت سبب شده است تا حل اختلافات روندی غیرقابل حل و فصل را در پی گیرد. همانگونه که بیان شد مرزها در این منطقه شامل سه گروه اختلافات مرزی (اختلافات

سرزمینی، اختلافات مرزی، اختلاف بر سر منابع مشترک، اختلافات مرزهای هویتی ادراکی)، عوامل تشدید کننده اختلافات مرزی (رهبری ناکارآمد، ناکارآمدی نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای، بی‌ثباتی سیاسی، مسائل زیست محیطی، ژئواکونومیک و...) و عوامل کاهنده اختلافات مرزی (تعهد به همکاری در قالب سازمان قاره‌ای مشترک (اتحادیه آفریقایی)، همکاری‌های منطقه‌ای در قالب سازمان‌های منطقه‌ای، تکامل مرز و سن مرز) هستند. در بحث اختلافات مرزی موضوع استعمار دارای نقش پررنگ‌تری در قاره آفریقا می‌باشد. با توجه به اینکه این قاره در دوره زمانی طولانی به دلیل فقر و محرومیت نسبی، عدم وجود دولت مرکزی، بی‌ثباتی سیاسی، نزدیک بودن به قاره اروپا، دارا بودن منابع بکر و منحصر به فرد مورد توجه کشورهای اروپایی از جمله فرانسه، آلمان، بلژیک، پرتغال و ... قرار داشته است. بنابراین موضوع مرزهای استعماری در این قاره از اهمیت به‌سزایی برخوردار بوده است. کشورهای اروپایی برای تأمین امنیت و منافع و اهداف خود به ترسیم خطوط مرزی به صورت مستقیم و با استفاده از عوامل طبیعی پرداختند که این عامل خود بستر پدید آمدن اختلافات دیگر از جمله اختلافات ایدئولوژیک، سرزمینی، منابع مشترک و ... شده است؛ زیرا این مرزها بر اساس منافع و اهداف ترسیم شده است و به گروه‌های قومی مذهبی، منابع مشترک نفت و گاز و ... توجهی نشده است. به عنوان مثال کنیا و سومالی در حدود صد هزار کیلومتر مرز مشترک در ساحل شرقی آفریقا در اقیانوس هند دارند. کنیا ادعا می‌کند که در طی ۱۰۰ سال گذشته این منطقه بخشی از این کشور محسوب می‌شده است و قراردادهای نفتی و گازی نشان دهنده این موضوع است. اگر دیوان بین‌المللی دادگستری به نفع سومالی تصمیم بگیرد مرزهای کنیا به شدت تغییر می‌کند و در واقع سبب می‌گردد تا اختلافات جدیدی با کشور همسایه یعنی تانزانیا پیدا نماید. در بحث عوامل تشدید کننده اختلافات موقعیت ژئواکونومیک منطقه و ناکارآمدی دولت‌ها و حکومت‌ها از اهمیت بیشتری برخوردار است. با توجه به بکر بودن منطقه و عدم توسعه‌یافتگی در راستای بهره‌گیری از منابع طبیعی موجود در کشورها سبب شده است تا قاره آفریقا دستخوش تغییرات و تحولات ناشی از رقابت قدرت‌های بزرگ در منطقه و همچنین قدرت‌های فرامنطقه‌ای گردد و با توجه به ضعف سیستم حکومتی و ساختاری که در کشورها وجود دارد این اختلافات با شدت بیشتری ادامه یابد و در برخی از دوره‌های زمانی منجر به بروز جنگ‌های منطقه‌ای می‌شود. در ارتباط با عوامل کاهنده اختلافات تکامل مرز از اهمیت بیشتری برخوردار شده است و این موضوع نشان دهنده این است که مرزها در قاره آفریقا با توجه به سن کم در زمان ترسیم از سوی

قدرت‌های فرامنطقه‌ای اگر در مسیر تکاملی و پختگی قرار گیرند می‌تواند از عوامل کاهشده اختلافات محسوب گردد. مرزها در قاره آفریقا اغلب در مرحله ترسیم باقی مانده‌اند و باید سایر شرایط تکاملی از جمله تحدید حدود، نگهداری و مراقبت و در نهایت ارتباطات و تعاملات مرزی قرار گیرد تا بتواند از حجم اختلافات و درگیری‌ها در منطقه بکاهد. بنابراین می‌توان به خوبی مشاهده کرد که اختلافات مرزی در این قاره به صورت بسیار پیچیده‌ای درآمده است. تقریباً حل و فصل آن نیازمند مکانیزم‌های بین‌المللی قدرتمندی در این ارتباط می‌باشد تا بتواند از حجم تنش‌ها و بروز درگیری‌های مسلحانه در منطقه جلوگیری نماید.

منابع

- پیشگاهی فرد، زهرا، عالم، ریحانه (۱۳۹۲) مناقشات منطقه شاخ آفریقا، ماهیت و ریشه‌ها، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره بیستم، بهار و تابستان ۱۳۹۲.
- ربیعی، حسین و جان پرور، محسن (۱۳۹۰) «بازنمایی مدل تحلیلی برای حل و فصل اختلاف‌ها و منازعات سرزمینی». فصلنامه مطالعات راهبردی. سال چهارم، شماره چهارم. شماره مسلسل ۵۴.
- درایسدل، جرال و بلیک، اج (۱۳۷۴) جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا. ترجمه دره میر حیدر. تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- Adedeji, A (1999) *Comprehending and Mastering African Conflicts: The Search of Sustainable Peace and Good Government*, London, Zed Books
- Aladi, D. T. 'Emerging Trends and Dimensions of the Rwandan Crisis'. *African Journal of International Affairs and Development* 7, no. 1 (2002): 40–65. <https://www.ajol.info/index.php/ajiad/article/view/27255>.
- Asiwaju, Anthony I. 'Borders and National Defence: An Analysis'. In *Nigeria and Its Immediate Neighbours: Constraints and Prospects of Sub-regional Security in the 1990s*, edited by Bassey E. Ate and Bola A. Akinterinwa, 4–15. Lagos: Nigerian Institute of International Affairs, 1992.
- Bannon, I. and Collier, P. (2003) "Natural Resources and Conflict: What We Can Do". In *Natural Resources and Violent Conflict*. Washington D.C.: World Bank.
- Berger D. mimeo. New York University; (2009) *Taxes, Institutions and Governance: Evidence from Colonial Nigeria*.
- Okumu, W. (2010) Resources and border disputes in Eastern Africa. *Journal of Eastern African Studies*, 4(2), 279–297. doi:10.1080/17531055.2010.487338
- Kornprobst, M. (2002) The management of border disputes in African regional sub-systems: comparing West Africa and the Horn of Africa. *The Journal of Modern African Studies*, 40(03) doi:10.1017/s0022278x02003968

- Kamazima, Switbert R. (2017) Today's Border Disagreements, Tomorrow's Border Disputes: A Case of Rubafu Peninsula on the 1°00' S Tanzania-Uganda Border, *International Journal of Advanced Scientific Research and Management*, Vol. 2 Issue 10, Oct 2017., ISSN 2455-6378.
- Agnes Neema Kenneth (2016) *MEDIATING THE LAKE NYASA BORDER DISPUTE BETWEEN TANZANIA AND MALAWI*, *Mediating Border Disputes*
- Light, Margot. 'Problem-solving Workshops: The Role of Scholarship in Conflict Resolution'. In *Conflict in World Society: A New Perspective on International Relations*, edited by Michael Banks, 1-234. Brighton: Wheatsheaf, 1984.
- Mamdani M. (1996) *Citizen and Subject: Contemporary Africa and the Legacy of Late Colonialism*. Princeton University Press; Princeton, NJ: 1996
- Sama, Molem Christopher, and Debora Johnson-Ross. 'Reclaiming the Bakassi Kingdom: The Anglophone Cameroon-Nigeria Border'. *Afrika Zamani*, no. 13-14 (2005-2006): 103-122. <http://www.codesria.org/spip.php?article135&lang=en>
- Sumner, Brian Taylor. 'Territorial Disputes at the International Court of Justice'. *Duke Law Journal* 53, no. 6 (2004): 1779-1812. <http://scholarship.law.duke.edu/dlj/vol53/iss6/3/>
- Sone, P. M. (2017) Interstate border disputes in Africa: Their resolution and implications for human rights and peace. *African Security Review*, 26(3), 325-339. doi:10.1080/10246029.2017.1294089
- Gbenenye, Emmanuel M. (2016) African colonial boundaries and nation-building, *Inkanyiso, Jnl Hum & Soc Sci* 2016, 8(2)
- Afigbo, A. E. 1990. "External Contacts and Relations: An overview," in *A History of the Cross River Region of Nigeria*, ed. Abasiatai, M.B. Calabar: University of Press
- Asiwaju A.I. 1984. *Partitioned Africans ethnic nations across Africa's international boundaries 1884 - 1984*. Lagos; University of Lagos Press, 23
- Ojo Orwa, et al. 1987. *Causes of conflict in the relations of African states in African international relations*. New York: Longman
- Mandel, R. (1980) Roots of the Modern Interstate Border Dispute. *Journal of Conflict Resolution*, 24(3), 427-454. doi:10.1177/002200278002400303
- Okoli, Al Chukwuma, Elias Chukwuemeka Ngwu (2019) *Borderlines, Natural Resources and Conflicts*, See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/335005027>
- Asiwaju, A.I. (1984), *The Conceptual Framework*, in Asiwaju, A.I., *Partitioned Africans: Ethnic Relations Across Africa's International Boundaries 1884-1984*, London, C. Hurst & Co. Publishers, p. 3.
- Instituto Del Tercer Mundo (1977) *The World Guide*, 1997/98, Oxford, New Internationalist Publications Ltd.

- Aremu, Johnson Olaosebikan (2010) Conflicts in Africa: Meaning, Causes, Impact and Solution, An International Multi-Disciplinary Journal, Ethiopia Vol. 4 (4), Serial No. 17, October, 2010
- Bujra Abdalla (2002) African Conflicts: Their Causes and Their Political and Social Environment, 2002 by Development Policy Management Forum (DPMF)
- Roy Love (2006): Religion, Ideology & Conflict in Africa, Review of African Political Economy, 33:110, 619-634, <https://doi.org/10.1080/03056240601118986>.
- Hutchinson, Sharon Elaine (2005), 'Spiritual Fragments of an Unfinished War' in Kastfelt, Religion and African Civil Wars, London: Hurst.
- Kastfelt, Niels (ed.) (2005), Religion and African Civil Wars, London: Hurst.
- Longman, Timothy (2005), 'Churches and Social Upheaval in Rwanda and Burundi: Explaining Failures to Oppose Ethnic Violence' in Kastfelt, Religion and African Civil Wars, London: Hurst.
- Annan Kofi, A Championing Africa's Renaissance, Inaugural Golden Jubilee Lecture, at the Accra International Conference Centre, Accra January 26, 2007
- Africa Focus Bulletin, Apr 14, 2006, Africa: Stolen Wealth, accessed at <http://www.africa.upenn.edu/afrifocus/afrifocus041406.html>
- Mohammed N.A.L. (1997) Environmental Conflict in Africa. In: Gleditsch N.P. (eds) Conflict and the Environment. NATO ASI Series (Series 2: Environment), vol 33. Springer, Dordrecht, DOI https://doi.org/10.1007/978-94-015-8947-5_9.
- Grawert, E. (2008) Cross-border Dynamics of Violent Conflict. Journal of Asian and African Studies, 43(6), 595–614. doi:10.1177/0021909608096656
- Osayande, Augustine 2014: West Africa: ECOWAS Reviews Free Movement Protocol, in: <http://allafrica.com/stories/201405160230.html> [13 Feb 2017].
- Pokoo, Kwesi Aning, John (2017) Between Conflict and Integration Border Governance in Africa in Times of Migration, See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/316684990>
- Strachan, Anna Louise (2017) Cross-border conflict drivers/breaks across Sudan, Egypt, and Jordan,
- Strachan, A.L. (2016)) Rapid fragility and migration assessment for Sudan (Rapid Literature Review) Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham. Retrieved from: http://www.gsdr.org/wp-content/uploads/2016/02/Fragility_Migration_Sudan.pdf
- Regional Mixed Migration Secretariat (RMMS) (2016) Young and on the move: Children and youth in mixed migration flows within and from the Horn of Africa. Nairobi: RMMS. Retrieved from: [http://www.regionalmms.org/images/ResearchInitiatives/Young and on the Move Sep 2016.pdf](http://www.regionalmms.org/images/ResearchInitiatives/Young_and_on_the_Move_Sep_2016.pdf)

- Nunn N.(2008) The Long Term Effects of Africa's Slave Trades. *Quarterly Journal of Economics*. 2008;123(1):139-176.
- Huillery E. (2009) History Matters: The Long Term Impact of Colonial Public Investments in French West Africa. *American Economic Journal - Applied Economics*. 2009;1(2):176-215.
- Arbesu HAL. mimeo. MIT; (2011) Colonialism and Economic Development: Evidence from a Natural Experiment in Colonial Nigeria
- Stelios Michalopoulos, Elias Papaioannou (2014) Pre-colonial Ethnic Institutions and Contemporary African Development, *Econometrica*. 2013 Jan; 81(1): 113-152. doi: 10.3982/ECTA9613.
- Michalopoulos, Stelios, Elias Papaioannou (2011) The Long-Run Effects of the Scramble for Africa
- Ahmed, R. (2023) The role of diplomacy in the settlement of international border disputes Study of the situation of the conflict between the Sudan and South Sudan over the Abyei Area. *Journal of Aswan Faculty of Arts*, 13(1), 524-539. doi: 10.21608/mkasu.2022.157733.1068
- Irikefe Winston Omovie (2023) Comparative Perspectives on Territorial Border Disputes, *Journal of African Foreign Affairs* Vol. 10, No. 1
- Lydia M Zerom, Isaias T Berhe and Senai W Andemariam (2023) Challenges in Applying Colonial Boundary Treaties to the Resolution of the Djibouti-Eritrea Border Dispute, Published online by Cambridge University Press: 27 April 2023
- Michel Foucher, (2020) "African Borders: Putting Paid to a Myth," *Journal of Borderlands Studies*, Taylor & Francis Journals, vol. 35(2), pages 287-306, March.
- Patience Munge Sone ,(2018), Interstate border disputes in Africa: Their resolution and implications for human rights and peace, *African Security Review* ,Volume 26, 2017 - Issue 3
- Wafula Okumu (2010) Resources and border disputes in Eastern Africa, *Journal of Eastern African Studies* ,Volume 4, 2010 - Issue 2

Typology of border disputes in the African continent

majid rasouli¹**majid rasouli¹****1- Assistant Professor of Geopolitics Department, African Studies Center,
Tarbiat Modares University, Iran, Tehran.****Abstract**

Borders represent the main security interests of countries and determine the extent of a country's geographical area. Considering that the continent of Africa was a colony of transcontinental powers for many years, therefore, most of the borders of the countries in this continent have been drawn colonially and by European governments in order to secure their national interests and goals. This has caused borders to be one of the most important sources of tension between African countries after decolonization and independence. This research with descriptive-analytical method and using Super Decision software, seeks to answer these questions, which are the most important differences in the African continent? And what is the weight of each of these indicators? The findings of the research show that the borders in this region include three groups of border disputes (land- related conflicts, border-related conflicts, conflicts over common interests and sources), factors that aggravate border disputes (inefficient leadership, inefficiency of regional and international organizations, political instability, bio ecological issues, geo-economics, ...), and factors that reduce border disputes (commitment to cooperate as African union , regional cooperation in the frame of regional organizations and border complementation, and border age). The results of the research also indicated that the border disputes in the African continent are the result of the colonial period, and in the initial stage of border development, i.e. border delimitation, it has stopped. Therefore, in order to resolve border disputes and determine border points, we need to formulate and approve border laws at the regional level through the creation of dispute resolution mechanisms at the level of the African continent.

Key word: typology, Africa, border disputes and evolution.